

WOJCIECH RUDNIK*

SUBROGACJA UMOWNA — ANALIZA DOPUSZCZALNOŚCI, OBECNY REŻIM PRAWNY I POTRZEBA REGULACJI

1. WSTĘP

Subrogacja (podstawienie) jest instytucją prawa zobowiązań, w ramach której osoba trzecia spełnia świadczenie na rzecz wierzyciela, a skutkiem tego jest jednocześnie zwolnienie dłużnika względem pierwotnego wierzyciela oraz nabycia tej wierzytelności przez osobę spłacającą (tzw. solvensa). Dawny Kodeks zobowiązań¹ z 1933 r., podobnie jak wiele współczesnych obcych systemów prawnych, przewidywał, że subrogacja może nastąpić z mocy prawa (w przypadkach określonych w ustawie) lub na podstawie umowy. W ramach podstawienia umownego tradycyjnie wyróżnia się subrogację wynikającą z umowy wierzyciela z osobą trzecią (*ex parte creditoris*) oraz subrogację opartą na umowie dłużnika z osobą trzecią (*ex parte debitoris*).

Od chwili wejścia w życie Kodeksu cywilnego² z 1964 r. podstawienie w wykonaniu umowy pomiędzy dłużnikiem a osobą trzecią następuje *ex lege* w momencie zapłaty (art. 518 § 1 pkt 3 k.c.), natomiast dopuszczalność oraz odrębność od przelewu umowy subrogacji *ex parte creditoris* pozostają przedmiotem sporów doktrynalnych. W związku z tym dalsze rozważania dotyczące subrogacji umownej odnoszą się wyłącznie do subrogacji *ex parte creditoris*. W ostatnim czasie w doktrynie i orzecznictwie zaczęły pojawiać się głosy wskazujące na celowość wykorzystania tej konstrukcji w praktyce obrotu³.

* Autor jest absolwentem prawa na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu; aplikantem adwokackim w Okręgowej Izbie Adwokackiej w Warszawie; ORCID: 0000-0001-7176-1550.

¹ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 27 października 1933 r. — Kodeks zobowiązań (Dz. U. Nr 82, poz. 598); dalej: k.z.

² Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. — Kodeks cywilny (tekst jedn. Dz. U. z 2025 r. poz. 1071 ze zm.); dalej: k.c.

³ Zob. zwłaszcza M. Bączyk: *Współczesny i przyszły model prawny subrogacji w prawie polskim* (w:) *Non omne quod licet honestum est. Studia z prawa cywilnego i handlowego w 50-lecie pracy naukowej Profesora*

Temat subrogacji umownej pozostaje aktualny, zwłaszcza w kontekście trwających prac legislacyjnych nad zmianą przepisów Kodeksu cywilnego dotyczących przenoszenia wierzytelności. W ramach działań Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego przy Ministrze Sprawiedliwości powołano zespół problemowy do spraw modernizacji przepisów o przelewie⁴, co stwarza dogodną okazję do rozważenia wprowadzenia do działu I tytułu IX księgi III Kodeksu cywilnego („Zmiana wierzyciela”) modelowej regulacji umowy subrogacji.

W niniejszym opracowaniu przyjęto tezę, że nabycie przez solvensa spłacanej wierzytelności, gdy nie zachodzą przesłanki subrogacji ustawowej, może nastąpić na podstawie umowy subrogacji, której nie należy utożsamiać ze „zwykłym” przelewem, lecz traktować jako ukształtowaną w granicach swobody kontraktowej umowę nienazwaną o podwójnym skutku (zobowiązującym i rozporządzającym); przy czym w zakresie skutku rozporządzającego podlega ona imperatywnym przepisom o przelewie.

Dla wykazania odmienności subrogacji umownej od sprzedaży wierzytelności zostaną przedstawione różnice w konstrukcji oraz celu, jaki realizują obie umowy. W następnej kolejności określone zostanie, czy i w jakich przypadkach subrogacja umowna może być obecnie przydatna w praktyce polskiej oraz czy jest dopuszczalna w świetle zasady swobody umów. W dalszej części podjęta zostanie próba rekonstrukcji obowiązującego reżimu prawnego tej umowy, a w zakończeniu sformułowane zostaną postulaty *de lege ferenda*. Analiza opiera się zarówno na dorobku doktryny polskiej, jak i na doświadczeniach obcych systemów prawnych, które znają konstrukcję podstawienia umownego.

2. CECHY SUBROGACJI UMOWNEJ I RÓŻNICE WZGLĘDEM CESJI

W doktrynie dominuje obecnie pogląd, że subrogacja umowna nie stanowi odrębnej konstrukcji, lecz jest jedynie odmianą umowy przelewu, ukształtowanej przez strony tak, aby odpowiadała cechom subrogacji⁵. Oznaczałoby to, że w przy-

Wojciecha Jana Katnera, pod red. S. Byczki, A. Kappesa, B. Kucharskiego, U. Promińskiej, Warszawa 2022, s. 81–99.

⁴ Ministerstwo Sprawiedliwości, Zespoły problemowe Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego, <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/zespoły-problemowe-komisji-kodyfikacyjnej-prawa-cywilnego> (dostęp: 7 lipca 2025 r.).

⁵ A. Ohanowicz: *Wstąpienie osoby trzeciej w prawa zaspokojonego wierzyciela*, Studia Cywilistyczne 1969, nr 13–14, s. 231; A. Szpunar: *Wstąpienie w prawa zaspokojonego wierzyciela*, Kraków 2000, s. 42–43; E. Łętowska (w.): *System prawa cywilnego*, t. III, cz. 1, *Prawo zobowiązań — część ogólna*, pod red. W. Czachórskiego, Z. Radwańskiego, Wrocław 1981, s. 919; K. Mularski (w.): *System prawa prywatnego*, t. 6, *Prawo zobowiązań — część ogólna*, pod red. A. Olejniczaka, Warszawa 2023, s. 1668–1669; K. Zagrobelny (w.): *Kodeks cywilny. Komentarz*, pod red. E. Gniewka, P. Machnikowskiego, Warszawa 2023, s. 1057; P. Katner: *Przeniesienie wierzytelności w umowie faktoringu*, Warszawa 2011, s. 308; J. Mojak (w.): *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. II, pod red. K. Pie-

padku przyjęcia świadczenia od osoby trzeciej (art. 356 § 2 k.c.) wierzyciel może zawrzeć z solvenssem zwykłą umowę przelewu⁶.

Subrogacja umowna rzeczywiście wywołuje skutki zbliżone do przelewu w zakresie przeniesienia wierzytelności na nowego wierzyciela w miejsce dotychczasowego⁷. Autorzy negujący jej odrębność zdają się jednak pomijać, że strony za pomocą tej umowy modyfikują również skutki spełnienia świadczenia. Subrogacja charakteryzuje się dwoistą naturą prawną, sytuuje się bowiem pomiędzy wykonaniem zobowiązania a transferem wierzytelności⁸. W tym ujęciu jawi się nie tylko jako jeden ze sposobów translatywnego nabycia wierzytelności, lecz także jako wyjątek od zasady, że zapłata wierzytelności, skutkująca zaspokojeniem wierzyciela, prowadzi do jej wygaśnięcia⁹. Solvens oraz osoba przyjmująca zapłatę (*accipiens*) umownie zastępują zatem skutek zwalniający zapłaty skutkiem rozporządzającym. Uznanie, że podstawienie umowne zawiera elementy przelewu w zakresie mechanizmu przeniesienia wierzytelności, nie przesądza zatem o tożsamości obu instytucji: skutki zwykłej cesji nie tłumaczą w pełni tego fenomenu¹⁰.

trykowski, Warszawa 2015, s. 193; T. Sójka, J. Stranz (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. II, pod red. M. Gutowskiego, Warszawa 2022, s. 250; G. Kozieł (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. III, *Zobowiązania — część ogólna*, pod red. A. Kidyby, Warszawa 2014, s. 913; R. Strugała (w:) *Zobowiązania. Część ogólna*, t. II, *Komentarz*, pod red. P. Machnikowskiego, Warszawa 2024, art. 518, nb 5; P. Mądry: *Konwersja długu jako instrument prawny obrotu wierzytelnościami*, Rejent 2003, nr 4, s. 68–70; S. Tevini (w:) *Commentaire romand. Code des obligations I*, réd. L. Thévenoz, F. Werro, Bâle 2021, art. 110, nb 8 i 32.

⁶ Tak wprost A. Ohanowicz: *Wstąpienie...*, *op. cit.*, s. 231.

⁷ Dostrzega to również W. Czachórski: *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 1968, s. 396.

⁸ W niektórych obcych kodeksach cywilnych instytucja ta uregulowana jest w ramach rozdziału poświęconego wykonaniu zobowiązań, jak np. w kodeksie cywilnym francuskim, luksemburskim i Monako w rozdziale „Wygaśnięcie zobowiązania” (*L’extinction de l’obligation*), w kodeksie cywilnym włoskim w rozdziale „O wykonaniu zobowiązań” (*Dell’adempimento delle obbligazioni*), w kodeksie zobowiązań szwajcarskim w rozdziale „O skutkach zobowiązań wobec osób trzecich” (*De l’effet des obligations à l’égard des tiers*), w kodeksie cywilnym hiszpańskim „O wygaśnięciu zobowiązań” (*De la extinción de las obligaciones*). W innych natomiast umiejscowiono ją w rozdziale o przenoszeniu praw: w kodeksie cywilnym Quebecu w rozdziale „O przenoszeniu i zmianach zobowiązania” (*De la transmission et des mutations de l’obligation*), w kodeksie cywilnym rumuńskim w rozdziale „Przeniesienie i zmiana zobowiązań” (*Transmisiunea și transformarea obligațiilor*), w kodeksie cywilnym portugalskim w rozdziale „Przeniesienie wierzytelności i długów” (*Transmissão de créditos e de dívidas*).

⁹ Zasada ta wywodzi się z prawa rzymskiego. Gai., 3.168: *Tollitur autem omnis obligatio solutione eius, quod debetur*.

¹⁰ Unikatową regulację w tym zakresie zawiera art. 1827 k.c. amerykańskiego stanu Luizjana (w brzmieniu obowiązującym od 1984 r.): „Wierzyciel, który otrzymuje świadczenie od osoby trzeciej, może podstawić tę osobę w prawa wierzyciela, nawet bez zgody dłużnika. Subrogacja ta podlega przepisom regulującym cesję wierzytelności” („An obligee who receives performance from a third person may subrogate that person to the rights of the obligee, even without the obligor’s consent. That subrogation is subject to the rules governing the assignment of rights”). W doktrynie Luizjany drugie zdanie tego przepisu skłoniło niektórych autorów do wniosku, że skutkiem subrogacji umownej (ang. *conventional subrogation*) przez wierzyciela jest zasadniczo nabycie całej wierzytelności, co pozwala dochodzić od dłużnika więcej, niż wynosiła zapłata na rzecz pierwotnego wierzyciela (S. Litvinoff: *Subrogation*, Louisiana Law Review 1990, nr 6, vol. 50, s. 1159). Takie ujęcie zaciera granicę między podstawieniem umownym a sprzedażą wierzytelności. W praktyce orzeczniczej jednak sądy Luizjany wciąż odczytują wolę stron jako zmierzającą do ograniczenia zakresu przeniesienia wierzytelności do wysokości faktycznej zapłaty, choćby w drodze wykładni innych postanowień umowy (zob. G. Day: *Vekie v. Popich*, Journal of Civil Law Studies 2019, nr 2, vol. 12, s. 341–343).

Jako argument przeciwko uznaniu subrogacji umownej za odrębną od przelewu umowę przedstawia się konieczność stosowania do niej imperatywnych przepisów o cesji¹¹. Jednak sam fakt zastosowania art. 510 k.c. (podwójny skutek umowy), art. 511 k.c. (forma pisemna *ad probationem*) oraz art. 514 k.c. (przesłanki skuteczności *pactum de non cedendo* wobec nabywcy wierzytelności) nie przesądza o zakwalifikowaniu podstawienia umownego jako zwykłego przelewu. Umowa subrogacji — poza wyłączeniem skutku zwalniającego zapłaty — będzie mogła wywoływać skutki typowe dla subrogacji ustawowej: przejście wierzytelności jedynie do wysokości dokonanej zapłaty oraz przyznanie pierwszeństwa niespłaconej części wierzytelności przysługującej nadal podstawiającemu w razie zapłaty częściowej¹².

Skoro subrogacja umowna nie jest rodzajem przelewu ani nie została uregulowana w ustawie (jak niegdyś w art. 178 pkt 1 k.z.), należy traktować ją jako umowę nienazwaną. Taka kwalifikacja wymaga określenia jej charakteru, a następnie wykazania braku tożsamości z umową nazwaną mimo podobieństw, ze względu na istotny wyjątek od zasad właściwych dla tej umowy nazwanej¹³. Należy stwierdzić, że przez umowę subrogacji podstawiający zobowiązuje się przyjąć od podstawianego świadczenie należne od dłużnika oraz przenieść na niego swoją wierzytelność wobec dłużnika, pod warunkiem otrzymania tego świadczenia, w zakresie, w jakim został zaspokojony. Jest to zatem umowa obligacyjna, której przedmiotem jest zapobieżenie wygaśnięciu zobowiązania wskutek zapłaty oraz zmiana wierzyciela w stosunku zobowiązaniowym; wywołuje ona podwójny skutek: zobowiązujący oraz rozporządzający. W tym sensie może zostać uznana za „inną umowę zobowiązującą do przeniesienia wierzytelności” w rozumieniu art. 510 § 1 k.c. Umowa subrogacji ma charakter konsensualny, dokonanie zapłaty stanowi jej wykonanie. Jej zawarcie i wykonanie mogą nastąpić równocześnie, gdy w chwili otrzymania zapłaty wierzyciel wystawia pokwitowanie, w którym składa oświadczenie woli o podstawieniu, a podstawiany wyraża na nie zgodę.

Pod względem celu subrogacja umowna *ex parte creditoris* wykazuje istotne podobieństwo do umowy o podstawienie z inicjatywy dłużnika (konwersji długu), tj. umowy, przez którą osoba trzecia zobowiązuje się spełnić świadczenie w miejsce dłużnika, a dłużnik wyraża zgodę, by zapłata ta nie powodowała wygaśnięcia zobowiązania, lecz zmianę wierzyciela¹⁴. Umowa taka może stanowić element stanu

¹¹ A. Ohanowicz: *Wstąpienie...*, *op. cit.*, s. 231; E. Łętowska (w:) *System...*, *op. cit.*, s. 919.

¹² Te dwie cechy jako istotne różnice pomiędzy skutkami przelewu i subrogacji wskazuje W. Czachórski: *Zobowiązania...*, *op. cit.*, s. 396.

¹³ W.J. Katner (w:) *System prawa prywatnego*, t. 9, *Prawo zobowiązań — umowy nienazwane*, wyd. 4, pod red. W.J. Katnera, Warszawa 2023, s. 16.

¹⁴ Na umowę między osobą trzecią a dłużnikiem w kontekście konwersji długu wskazują m.in. H. Cieplą (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. III, *Zobowiązania. Część ogólna*, wyd. 2, pod red. J. Gudowskiego, Warszawa 2018, s. 1337, oraz M. Wilejczyk: *Interwencja osoby trzeciej w stosunek zobowiązaniowy a problem zgody dłużnika*, *Studia Prawa Prywatnego* 2016, nr 1, s. 23. Wydaje się, że w istocie przez to pojęcie należy rozumieć stosunek prawny łączący dłużnika i osobę trzecią, w ramach którego konieczne byłoby w szczególności określenie terminu zapłaty, o czym wspomina P. Mądry: *Konwersja...*, *op. cit.*, s. 83. W najbardziej typowym przypadku konwersja

faktycznego, w którym dochodzi do konwersji, nie może jednak rozporządzić wierzytelnością, ponieważ ta należy do majątku wierzyciela, który nie jest stroną umowy. W chwili zapłaty wierzytelności objętej subrogacją (wykonania umowy przez podstawianego) skutek rozporządzający następuje *ex lege* (art. 518 § 1 pkt 3 k.c.), nawet bez wiedzy i wbrew woli wierzyciela. Dla wywołania tego skutku niezbędne jest pisemne oświadczenie woli dłużnika (może być wyrażone w umowie) oraz oświadczenie woli podstawianego (w dowolnej formie, lecz powinno być wyraźne, więc zazwyczaj będzie stwierdzone pismem), które powinno określać cel jego działania, tj. wstąpienie w prawa pierwotnego wierzyciela wskutek spełnienia świadczenia należnego od dłużnika¹⁵. W razie niespełnienia tych wymogów i jeśli wierzyciel świadczenie przyjmie, wierzytelność wygaśnie w wyniku wykonania zobowiązania¹⁶. Od umowy o konwersję długu subrogacja umowna *ex parte creditoris* różni się jednak znacznie pod względem konstrukcyjnym, gdyż jej stronami są pierwotny wierzyciel i solvens, nie jest wymagana zgoda dłużnika¹⁷, a skutek rozporządzający nie następuje *ex lege*, lecz wynika z woli stron.

Subrogacja umowna wykazuje pewne podobieństwo do sprzedaży wierzytelności (art. 509 § 1 k.c. w zw. z art. 535 § 1 k.c.), w której cena odpowiada wartości nominalnej przelewanej wierzytelności (lub jej części)¹⁸. W doktrynie wskazuje się, że cel subrogacji umownej można osiągnąć poprzez uzależnienie skutków przelewu od zaspokojenia cedenta, gdy ekonomiczna wartość zaspokojonego roszczenia jest równa wartości wierzytelności¹⁹. Analizę porównawczą subrogacji z przelewem

długu następuje z inicjatywy dłużnika, który dąży do poprawy swojej sytuacji w porozumieniu z osobą trzecią. Nie można jednak wykluczyć sytuacji, w której zgoda dłużnika została uzyskana, lecz konwersja długu następuje w wyłącznym interesie osoby trzeciej lub nawet wierzyciela (por. rozważania w pkt 3A, akapit 3).

¹⁵ K. Mularski (w:) *System...*, *op. cit.*, s. 1658, wskazuje na jednostronną czynność prawną dłużnika oraz czynność zaspokojenia wierzyciela, która powinna określać swój cel. Z kolei W. Czachórski: *Zobowiązania...*, *op. cit.*, s. 395, podkreśla, że umowa pomiędzy osobą trzecią a dłużnikiem „musi wyraźnie przewidywać, iż działanie osoby spełniającej świadczenie jest podjęte w celu podstawienia w prawa wierzyciela”. W kolejnych wydaniach podręcznika tego autora konwersja długu jest już wymieniana jako przypadek subrogacji ustawowej, przy jednoczesnym utrzymaniu stwierdzenia, że wstąpienie może nastąpić z mocy umowy z dotychczasowym dłużnikiem (W. Czachórski: *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 1983, s. 300). Wydaje się, że między tymi stanowiskami nie musi zachodzić sprzeczność. Oświadczenie dłużnika o zgodzie bez wątpienia może zostać złożone w ramach umowy z osobą spłacającą. Nic nie stoi również na przeszkodzie, aby oświadczenie solvensa znalazło się w tej samej umowie, którą następnie, dokonując zapłaty, okazałby wierzycielowi. Odrębną kwestię stanowi natomiast konieczność złożenia przez solvensa, w chwili spełniania świadczenia, oświadczenia skierowanego do accipiensa, wskazującego, na poczet jakiego długu zapłata ma zostać zaliczona (tj. jakie zobowiązanie jest wykonywane).

¹⁶ Zob. np. W. Czachórski: *Zobowiązania...*, *op. cit.*, s. 395; G. Wolak (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, pod red. M. Załuckiego, Warszawa 2024, art. 518, nb 3. Odmienne, jak się wydaje, P. Mądry: *Konwersja...*, *op. cit.*, s. 70, oraz K. Mularski (w:) *System...*, *op. cit.*, s. 1658. Autorzy ci przyjmują, że zgoda dłużnika może być udzielona także następczo, po dokonaniu zapłaty na podstawie art. 63 § 1 k.c. Prowadziłoby to do wniosku, że wierzytelność po wygaśnięciu może zostać „ożywiona” i przeniesiona w drodze subrogacji, co trudno uznać za logicznie dopuszczalne. Ponadto nasuwa się pytanie, do dokonania jakiej czynności prawnej wymagana byłaby zgoda osoby trzeciej (dłużnika). Przy założeniu, że tę czynność prawną stanowi zapłata, do jej dokonania nie jest potrzebna zgoda dłużnika (art. 356 § 2 k.c.).

¹⁷ Zob. rozważania w pkt 4 artykułu.

¹⁸ Por. R. Strugała (w:) *Zobowiązania...*, *op. cit.*, art. 518, nb 5.

¹⁹ K. Mularski (w:) *System...*, *op. cit.*, s. 1669.

należy zatem ograniczyć do sprzedaży wierzytelności, ponieważ w innych postaciach cesji (np. darowizna wierzytelności, cesja na zabezpieczenie) brak jest elementu zapłaty.

Podstawowa różnica polega na tym, że cesjonariusz kupujący wierzytelność zaspokaja roszczenie o cenę sprzedaży, której nie należy utożsamiać ze sprzedawaną wierzytelnością²⁰. Ponadto wierzyciel nie może dokonać przelewu, jeśli jego celem jest uzyskanie świadczenia (wykonanie zobowiązania), a nie ceny za wierzytelność²¹, gdyż spełnienie świadczenia co do zasady prowadzi do wygaśnięcia zobowiązania²². Taka wola wierzyciela może wynikać z różnych względów, w tym podatkowych²³. Z perspektywy pierwotnego wierzyciela przyjęcie zapłaty subrogacyjnej na podstawie porozumienia z osobą trzecią zamiast sprzedaży może być korzystniejsze niż sprzedaż wierzytelności²⁴. Należy przy tym podkreślić, że w braku subrogacji wierzytelność wygasa z chwilą zapłaty²⁵.

Subrogacja umowna wykazuje także istotne różnice konstrukcyjne w stosunku do przelewu (sprzedaży) wierzytelności dotyczące: zakresu wierzytelności mogących być przedmiotem podstawienia, zakresu skutku rozporządzającego, odpowiedzialności pierwotnego wierzyciela wobec podstawionego oraz ich wzajemnej pozycji prawnej w przypadku transferu części wierzytelności.

Wierzytelność, będąca przedmiotem subrogacji, musi zarówno istnieć, jak i być wymagalna²⁶. W konsekwencji, odmiennie niż przy cesji, nie mogą nią być wierzytelności przyszłe ani warunkowe (gdy ich powstanie lub wymagalność są uzależnione od ziszczenia się warunku zawieszającego). Gdyby podstawiony spłacił wierzytelność przed nadejściem terminu zapłaty, znajdowałby się w tożsamej sytuacji co pierwotny wierzyciel i nie mógłby żądać świadczenia od dłużnika przed terminem²⁷. Taki stan rzeczy byłby niespójny z podstawowym celem subrogacji, którym jest ułatwienie solvensowi odzyskania równowartości zaangażowanych

²⁰ Por. I. Galvão Telles: *Direito das Obrigações*, Coimbra 2010, s. 290.

²¹ Opis intencji stron w stanie faktycznym przedstawionym w piśmie z 2 listopada 2022 r., wydanym przez Dyrektora Krajowej Informacji Skarbowej, 0111-KDIB1-3.4010.575.2022.2.IZ.

²² W. Czachórski: *Zobowiązania...*, *op. cit.*, s. 394. Brak możliwości dokonania przelewu w razie spłaty wierzyciela przez osobę trzecią wydaje się zauważać P. Mądry: *Konwersja...*, *op. cit.*, s. 76.

²³ Sprzedaż wierzytelności za cenę odpowiadającą jej pełnej wysokości podlega opodatkowaniu podatkiem od towarów i usług. Zob. np. pismo z 8 lutego 2022 r., wydane przez Dyrektora Krajowej Informacji Skarbowej, 0114-KDIP4-3.4012.804.2021.1.RK.

²⁴ Por. M. Wilejczyk: *Interwencja...*, *op. cit.*, s. 22.

²⁵ Wyrok SN z 24 kwietnia 2015 r., II CSK 647/14, LEX nr 1767092; W. Czachórski: *Zobowiązania...*, *op. cit.*, s. 395. Tak też w prawie francuskim; zob. M. Collet: *La subrogation en droit privé et public des obligations* (rozprawa doktorska), Université Savoie Mont Blanc 2023, s. 172; A. Bénabent: *Droit des obligations*, Paris 2025, nb 745.

²⁶ Podobnie w doktrynie włoskiej jako jedną z przesłanek subrogacji wskazuje się wymagalność (*esigibilità*) wierzytelności — zob. np. D.G. Pintus, E. Brunetto (w:) *Commentario breve al Codice civile*, a cura di A. Giordano, Edizioni Admaiora 2023, s. 1564; F. Venosta (w:) *Commentario del codice civile — Delle obbligazioni — artt. 1173–1217*, red. tomu V. Cuffaro, red. serii E. Gabrielli, UTET Giuridica 2012, s. 662, przyp. 55.

²⁷ Zob. w doktrynie włoskiej B. Carpino: *Del pagamento con surrogazione* (w:) *Comm. Scialoja-Branca*, Bologna–Roma 1988, s. 40 (za:) F. Venosta: *Commentario...*, *op. cit.*, s. 662, przyp. 55.

środków. Wcześniejsze spieniężenie wierzytelności leży zasadniczo w interesie wierzyciela, a nie solvensa, natomiast sytuacja dłużnika pozostaje bez zmian²⁸. Przeciwnie, gdy wierzytelność stała się już wymagalna, zapłata może leżeć w interesie osoby trzeciej, która zabezpieczyła jej zapłatę, a niekiedy również w interesie dłużnika.

Jak już wcześniej podkreślono, zakres wierzytelności przenoszony za pomocą subrogacji uzależniony jest każdorazowo od wysokości dokonanej **zapłaty**. Odmienne w przypadku sprzedaży wierzytelności: cedent może dochodzić od dłużnika zapłaty całej wierzytelności, również wtedy, gdy za zgodą cesjonariusza zapłacił mu kwotę niższą niż jej nominalna wysokość, o ile strony nie ograniczyły w umowie zakresu cesji. Do majątku cesjonariusza przechodzi co do zasady cała wierzytelność. Różnica ta uwidacznia się szczególnie w odniesieniu do wierzytelności, których wysokość jest sporna.

Podstawionemu, w przeciwieństwie do cesjonariusza, nie przysługują uprawnienia z tytułu rękojmi. Podstawiający nie gwarantuje, że wierzytelność spłacana istniała ani że faktycznie mu przysługiwała. Ani przepis art. 516 k.c., ani przepisy o rękojmi za wady prawne przedmiotu sprzedaży (art. 556, art. 556³ k.c.) nie znajdują zastosowania, jak również nie mogą być stosowane w drodze analogii, gdyż brak jest podobieństwa aksjologicznego. Podstawiony, dobrowolnie spełniając świadczenie, w sposób dorozumiany akceptuje, że jest ono należne, tj. że wierzytelność istnieje. Jeżeli jednak następnie okaże się, że wierzytelność nie istniała, solvens może dochodzić zwrotu nienależnego świadczenia (art. 410 k.c.). Jest to konsekwencją stwierdzenia, że podstawiony spłaca wierzytelność, a nie ją odpłatnie nabywa.

W przypadku częściowej spłaty, roszczeniu pierwotnego wierzyciela przysługuje **pierwszeństwo zaspokojenia**. Jest to konkretny wyraz ogólnej zasady, zgodnie z którą nikt nie zgadza się na podstawienie, które mogłoby mu zaszkodzić (*nemo subrogat contra se*)²⁹. Jeśli solvens spłaca tylko część wierzytelności przysługującej wobec dłużnika (gdyż np. jako zabezpieczyciel odpowiada tylko do określonej wysokości), to wierzyciel ma co do pozostałej sumy pierwszeństwo zaspokojenia. Do subrogacji umownej przepis art. 518 § 3 k.c. odnoszący się do instytucji ustawowej nie znajduje zastosowania³⁰, natomiast zastrzeżenie pierwszeństwa części wierzytelności przysługującej pierwotnemu wierzycielowi względem części, która przeszła na wierzyciela podstawionego, może nastąpić ze skutkami *inter partes*³¹.

²⁸ Por. w prawie kanadyjskiego Quebecu: wyrok Sądu Apelacyjnego Quebecu w sprawie *Boiler Inspection & Insurance Co. of Canada v. Sherwin-Williams Co. of Canada Ltd.*, [1949] 16 I.L.R. 23 (31); [1951] 3 D.L.R., s. 7.

²⁹ W wersji alternatywnej: *nemo contra se subrogasse censetur*.

³⁰ A. Ohanowicz: *Wstąpienie...*, op. cit., s. 231.

³¹ Zob. szerzej w pkt 5E.

Należy podkreślić, że wybór przez strony zmiany wierzyciela w drodze subrogacji umownej (co powinno wynikać z wykładni ich oświadczeń woli zgodnie z art. 65 § 1 k.c.) prowadzi do ukształtowania ich stosunku w sposób odpowiadający typowym cechom konstrukcyjnym podstawienia³². Strony umowy o subrogację mogą oczywiście wyraźnie wyłączyć niektóre elementy, na przykład pierwszeństwo wynikające z zasady *nemo subrogat contra se*. Podstawowe cechy instytucji znanej w polskiej tradycji cywilistycznej jako „subrogacja”, „podstawienie” lub „wstąpienie w prawa zaspokojonego wierzyciela”³³ obejmują: powiązanie skutku przeniesienia wierzytelności z dokonaniem zapłaty oraz uzależnienie zakresu podstawienia od wysokości zapłaty. Zachowanie tych elementów stanowi warunek *sine qua non* uznania czynności za subrogację umowną. Jeżeli umowa wykreowana przez strony nie posiadałaby tych fundamentalnych cech, nie mogłaby zostać tak zakwalifikowana.

Skutki stwierdzenia, że dana umowa nie wykazuje cech subrogacji umownej, mogą być różne. Po pierwsze, można dojść do wniosku, że jest to inna umowa nienazwana (np. umowa faktoringu). Po drugie, można zakwalifikować ją jako sprzedaż wierzytelności, jeśli w danych okolicznościach należy przyjąć, że osoba trzecia nabyła wierzytelność, uiszczając cenę sprzedaży wierzytelności (art. 535 § 1 k.c. w zw. z art. 510 § 1 k.c.), a nie wyręczyła dłużnika w spełnieniu świadczenia (art. 356 § 2 k.c.), na przykład gdy wierzytelność była niewymagalna³⁴. Podobnie w przypadku, gdy umowa zostaje zawarta przed dokonaniem zapłaty, a pierwotny wierzyciel zobowiązuje się przenieść wierzytelność bez uzależnienia skutku rozporządzającego od zapłaty. Wreszcie, w razie uznania, że strony ukształtowały swoją umowę sprzecznie z ustawą i brak jest możliwości innej jej wykładni zgodnie z dyrektywą *favor contractus*, a świadczenie zostało spełnione, należy uznać, że wierzytelność wygasła i nie może już zostać przeniesiona.

Dla uznania danej umowy za nienazwaną konieczne jest również wykazanie, że służy ona realizacji celów istotnie odmiennych od tych, które spełniają ustawowe typy umów³⁵. Celem subrogacji jest nie tyle przeniesienie wierzytelności, co **zwiększenie szans solvensa na odzyskanie środków**, które przeznaczył na zaspokojenie wierzyciela, a innymi słowy — utrwalenie jego praw względem dłużnika w związku z wykonaniem świadczenia, które na nim ciążyło³⁶. „Utrwalenie praw” oznacza w tym kontekście wzmocnienie roszczeń wynikających ze stosunku

³² Zob. P. Katner: *Przeniesienie...*, *op. cit.*, s. 308, przyp. 771. Autor opatrzył tę sugestię zastrzeżeniem, że „problem ten — wymagający analizy skutków takiego rozwiązania — wykracza poza zakres monografii”.

³³ Tzn. instytucji znanej obecnie w swojej ustawowej postaci z art. 518 k.c., a w umownej uregulowanej w art. 178 pkt 1 k.z., jak również znaną innym systemom prawa (w szczególności w odniesieniu do umów podlegających prawu polskiemu zawieranych w obrocie międzynarodowym).

³⁴ Dotyczy to przypadków, w których termin spełnienia świadczenia jest zastrzeżony na korzyść dłużnika lub na korzyść obu stron.

³⁵ W.J. Katner (w.): *System...*, *op. cit.*, s. 22–23.

³⁶ W. Czachórski: *Zobowiązania...*, *op. cit.*, s. 397. Odmiennie A. Szpunar: *Wstąpienie...*, *op. cit.*, s. 53, którego zdaniem celem subrogacji jest przeniesienie wierzytelności; P. Mądry: *Konwersja...*, *op. cit.*, s. 68, który wskazuje, że nadrzędnym celem subrogacji jest zmiana wierzyciela.

podstawowego, prowadzenia cudzych spraw bez zlecenia lub bezpodstawnego wzbogacenia³⁷. Realizacji tego celu służy przede wszystkim zachowanie istniejących zabezpieczeń wierzytelności, które w razie zapłaty niepołączonej z subrogacją wygasłyby wraz z umorzoną wierzytelnością.

Subrogacja nie może mieć zatem charakteru zarobkowego; stanowi instrument restytucyjny, służący przywróceniu równowagi majątkowej naruszonej wskutek zapłaty materialnie cudzej należności³⁸. W przeciwieństwie do sprzedaży wierzytelności subrogacja jawi się jako mechanizm słusnościowy³⁹, którego skutkiem jest **utrzymanie dotychczasowej równowagi** majątkowej⁴⁰ w zakresie, w jakim zapłata warunkuje jej zajęcie oraz determinuje zakres przeniesienia wierzytelności. Odpłatny przelew ma natomiast często charakter merkantylny: **cesjonariusz płaci cenę** odpowiadającą rynkowej wartości wierzytelności, którą kształtują między innymi ryzyko niewypłacalności dłużnika czy koszty dochodzenia roszczeń. Cesja pełni funkcję cyrkulacyjną, umożliwiając obrót wierzytelnościami⁴¹. Cesjonariusz może osiągnąć zysk, nabywając wierzytelność za cenę niższą od jej wartości nominalnej (np. wierzytelność pieniężną opiewającą na 1000 zł za 100 zł) i odzyskać następnie pełną kwotę od dłużnika (w zaprezentowanym przykładzie — uzyskać 900 zł zysku) albo stracić całość bądź część tej sumy, gdy dłużnik okaże się niewypłacalny. W ten sposób zbycie wierzytelności umożliwia reorganizację rozkładu ryzyka braku zapłaty, przenosząc je z cedenta na cesjonariusza.

3. CELOWOŚĆ WYKORZYSTANIA SUBROGACJI UMOWNEJ W PRAKTYCE POLSKIEJ

A. ZABEZPIECZYCIELE, KTÓRYM NIE PRZYSŁUGUJE DOBRODZIEJSTWO SUBROGACJI USTAWOWEJ

Nasuwa się pytanie, czy subrogacja umowna *ex parte creditoris* może znaleźć praktyczne zastosowanie w polskim obrocie prawnym. Na wstępie należy zauważyć, że nie wydaje się celowe oparcie mechanizmu transferu wierzytelności w ramach umowy faktoringu w praktyce polskiej na subrogacji umownej tak, jak ma to miejsce we Francji⁴². Tamtejsze rozwiązania historycznie wynikały z uzależnienia skut-

³⁷ Zob. W. Czachórski: *Zobowiązania...*, *op. cit.*, s. 394; M. Wilejczyk: *Interwencja...*, *op. cit.*, s. 21.

³⁸ Zob. M. Collet: *La subrogation...*, *op. cit.*, s. 118.

³⁹ Z wielu zob. E. Savaux: *Subrogation personnelle. Répertoire de droit civil*, Dalloz 2017, pkt 154; M. Dubé: *Aperçu jurisprudentiel de la subrogation en droit québécois — critique et propositions législatives*, *Revue de Droit de l'Université de Sherbrooke* 1973, nr 4, s. 87.

⁴⁰ M. Collet: *La subrogation...*, *op. cit.*, s. 132.

⁴¹ Por. w prawie włoskim F. D'Arcangelo (w:) *Codice civile commentato*, a cura di G. Bonilini, M. Confortino, C. Granelli, One LEGALE 2025, pkt 6.

⁴² Por. P. Katner: *Przeniesienie...*, *op. cit.*, s. 308–310.

ku rozporządzającego cesji od sformalizowanego i kosztownego zawiadomienia dłużnika za pośrednictwem komornika sądowego, podczas gdy subrogacja umowna wywierała skutek z chwilą zapłaty⁴³. W obecnie obowiązującym prawie francuskim wymogi cesji oraz subrogacji umownej zostały w zasadzie zrównane⁴⁴, choć ta ostatnia nadal bywa stosowana z uwagi na utrwalone zwyczaje faktorów francuskich⁴⁵. W praktyce polskiej tego rodzaju motywy nie występowały, gdyż skutek rozporządzający co do zasady następuje w chwili zawarcia umowy (art. 510 § 1 k.c.), a dla skuteczności przelewu wobec dłużnika wystarczy zwykle zawiadomienie.

Interes w zawarciu umowy subrogacyjnej ma przede wszystkim osoba, która udzieliła zabezpieczenia wierzytelności względem dłużnika, gdy jej sytuacja prawna nie mieści się w katalogu przesłanek subrogacji ustawowej. Chodzi w szczególności o dłużników ponoszących odpowiedzialność z tytułu własnych zobowiązań o charakterze ubocznym⁴⁶ względem spłacanej wierzytelności, mających na celu zabezpieczenie wierzytelności głównej. Wykonanie tego typu zobowiązań prowadzi co do zasady do umorzenia wierzytelności podstawowej, lecz konsekwencje zapłaty długu powinny spoczywać na zabezpieczycielu jedynie tymczasowo, nie zaś definitywnie. Chodzi tu zwłaszcza o zabezpieczenia o charakterze kaucyjnym i depozytowym, a także wszelkiego rodzaju przewłaszczenia na zabezpieczenie⁴⁷. Wśród takich **zabezpieczycieli** można wymienić między innymi gwarantów, zarówno gwarantów bankowych i ubezpieczeniowych, jak i gwarantów w rozumieniu art. 391 k.c., a także kaucjodawców, przystępujących kumulatywnie do długu, cedentów bądź przewłaszczających na zabezpieczenie.

Roszczenie oparte na stosunku podstawowym uzasadniającym zapłatę (np. zleceniu), bezpodstawnym wzbogaceniu lub prowadzeniu cudzych spraw bez zlecenia jest wątle i nietrwałe, gdyż solvens znajduje się w takiej samej pozycji jak wierzyciel niezabezpieczony (*le créancier chirographaire*), co oznacza, że zostanie spłacony w ostatniej kolejności. W przypadku otwarcia postępowania upadłościowego lub restrukturyzacyjnego wobec dłużnika głównego wierzytelność solvensa może plasować się wśród najmniej uprzywilejowanych. Ponadto roszczenia o zwrot wartości świadczenia z tytułu *negotiorum gestionis* lub bezpodstawnego wzbogacenia są problematyczne w dochodzeniu, przede wszystkim ze względu na konieczność wy-

⁴³ Zob. np. E. Savaux: *La subrogation...*, *op. cit.*, pkt 175–176; P. Stoffel-Munck, L. Aynès, P. Malaurie: *Droit des obligations*, Paris 2024, nb 902. W zakresie skuteczności względem dłużnika w orzecznictwie przyjęto jednak, że zapłata dokonana przez dłużnika w dobrej wierze do rąk pierwotnego wierzyciela zwalnia go wobec podstawowego, co odpowiada treści art. 512 zdanie pierwsze k.c. w prawie polskim.

⁴⁴ Na mocy reformy francuskiego prawa zobowiązań, która znowelizowała kodeks cywilny francuski z dniem 1 października 2016 r.

⁴⁵ O. Deshayes: *Mobilisation de créance: Quel instrument choisir depuis l'entrée en vigueur du nouveau droit des obligations?*, *Revue des contrats* 2018, nr 2, s. 308–313; A. Ghozi: *L'affacturage et la réforme du droit des obligations*, *Revue de droit bancaire et financier* 2019, nr 2, s. 15–24; A. Bénabent: *Droit...*, *op. cit.*, nb 744.

⁴⁶ Por. pojęcie *l'obligation adjointe* w doktrynie francuskiej w najnowszej monografii T. Visciano: *L'obligation adjointe*, Paris 2025, s. 323.

⁴⁷ M. Bączyk, *Współczesny i przyszły model...*, *op. cit.*, s. 81–99.

kazania wszystkich przesłanek ich powstania⁴⁸. W interesie solvensa leży zatem uzyskanie skutecznego instrumentu prawnego służącego odzyskaniu równowartości spełnionego świadczenia, a wierzytelność nabyta w drodze subrogacji spełni tę funkcję zwłaszcza wówczas, gdy korzysta z istniejących zabezpieczeń (innych niż ustanowione przez solvensa). Także wierzyciel może być zainteresowany zawarciem umowy subrogacyjnej, nawet jeśli przysługuje mu odrębne roszczenie wobec podstawianego. Uzgodnienie podstawienia może przyspieszyć uzyskanie świadczenia (np. skłaniając zabezpieczyciela do dobrowolnej zapłaty w oznaczonym terminie), ograniczyć ryzyko sporu i potencjalnie uniknąć długotrwałego postępowania sądowego.

Możliwe jest oczywiście doprowadzenie przez solvensa, w porozumieniu z wierzycielem, do zajścia subrogacji ustawowej na podstawie art. 518 § 1 pkt 3 k.c. poprzez pozyskanie zgody dłużnika⁴⁹, zwłaszcza gdy została ona udzielona uprzednio, na przykład w dokumencie obejmującym umowę, z której wynika wierzytelność. Potrzeba sięgnięcia po subrogację umowną *ex parte creditoris* ujawni się zatem przede wszystkim w razie braku takiej zgody lub widoków na jej pozyskanie. Nie sposób wykluczyć, że dłużnik uchylający się od zapłaty wymagalnej wierzytelności nie będzie również skłonny współdziałać z osobą, która zabezpieczyła tę wierzytelność⁵⁰.

Wreszcie, podmioty wskazane w niniejszym punkcie, które mają uzasadniony interes w umownym wstąpieniu w prawa wierzyciela, mogłyby teoretycznie — dla wywołania skutków subrogacji ustawowej — zawrzeć z wierzycielem przed zapłatą dodatkową umowę poręczenia⁵¹. Nie wydaje się jednak zasadne postulowanie posługiwania się w obrocie czynnościami pozornymi, służącymi jedynie ukryciu rzeczywistej umowy (w tym przypadku umowy subrogacji).

Poniżej przedstawione zostaną konkretne przykłady osób, których sytuacja prawna uzasadnia zawarcie umowy subrogacji z wierzycielem.

I) GWARANCI

Subrogacja umowna może być użyteczna dla gwaranta, który zaspokoił wierzyciela. Chodzi tu zarówno o podmiot zobowiązany na podstawie gwarancji bankowej (art. 81 Prawa bankowego⁵²) lub ubezpieczeniowej, jak i gwarancji, o której mowa w art. 391 k.c.

⁴⁸ W. Czachórski: *Zobowiązania...*, *op. cit.*, s. 395; A. Szpunar: *Wstąpienie...*, *op. cit.*, s. 60.

⁴⁹ O takiej „subrogacji umownej” wspomina T. Czech (w:) *Księgi wieczyste i hipoteka. Komentarz*, t. II, *Hipoteka*, LEX/el. 2025, art. 79, tezy 165 i 170.

⁵⁰ Por. przykład przywołany przez M. Wilejczyk: *Interwencja...*, *op. cit.*, s. 10: „gdy osoba trzecia gotowa jest spełnić świadczenie w sytuacji, w której dłużnik bezpodstawnie i uporczywie zbywa swojego wierzyciela, odmawia wykonania zobowiązania, a zarazem zabrania tego czynić osobie trzeciej”.

⁵¹ M. Wilejczyk: *Interwencja...*, *op. cit.*, s. 23; W. Kurowski (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. III, *Zobowiązania. Część ogólna* (art. 353–534), pod red. M. Frasa, M. Habdas, Warszawa 2018, art. 518, s. 1104.

⁵² Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. — Prawo bankowe (tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 1646 ze zm.); dalej: pr. bank.

Gwarant samoistny (bankowy lub ubezpieczeniowy) odpowiada za własny dług, oderwany od stosunku podstawowego, a jego zobowiązanie nie zależy od zakresu zobowiązania dłużnika głównego. Z tego względu jego sytuacja prawna nie spełnia przesłanek subrogacji ustawowej (art. 518 § 1 pkt 1 k.c.). Zarazem jednak zapłata dokonana przez gwaranta samoistnego podlega zaliczeniu na poczet zabezpieczonej wierzytelności przysługującej wobec dłużnika i powoduje jej wygaśnięcie (w odpowiedniej części)⁵³. Gwarant, który zaspokaja beneficjenta gwarancji, powinien mieć zatem możliwość nabycia roszczenia subrogacyjnego wobec podmiotu, który zlecił udzielenie gwarancji. Jako że gwarant samoistny jest zobowiązany do bezwarunkowej zapłaty na żądanie, nie ma możliwości wymuszenia na beneficjencie gwarancji dokonania cesji przysługującej temu ostatniemu wierzytelności w zamian za odpowiednią zapłatę. O występowaniu takiej potrzeby w praktyce świadczy stan faktyczny sprawy, w której wydano postanowienie Sądu Okręgowego w Poznaniu z 23 lutego 2016 r. (II Ca 1451/15)⁵⁴. Bank zobowiązany z tytułu gwarancji wystawionej na zabezpieczenie wierzytelności kredytowej zapłacił kredytodawcy, a następnie złożył wniosek o wpis swojej osoby jako wierzyciela hipotecznego w księdze wieczystej z powołaniem się na przejście hipoteki wskutek subrogacji. Sąd stwierdził, że przejście wierzytelności hipotecznej na podstawie subrogacji umownej jest dopuszczalne, jednak oddalił wniosek o wpis ze względu na brak stosownego oświadczenia pierwotnego wierzyciela (podstawiającego).

Podobnie należy ocenić sytuację prawną gwaranta spłacającego dług na podstawie umowy, o której mowa w art. 391 k.c. Gwarant ten ponosi odpowiedzialność za własny dług o charakterze samoistnym, ponieważ nie przejmuje zobowiązania dłużnika, lecz ryzyko beneficjenta gwarancji, zapewniając mu wyrównanie szkody wynikającej z braku spełnienia świadczenia przez dłużnika. Jego odpowiedzialność jest ograniczona do sumy gwarancyjnej, niezależnie od wysokości długu głównego. Gwarant może także zwolnić się z obowiązku naprawienia szkody przez spełnienie przyrzeczonego świadczenia ciężącego na dłużniku (upoważnienie przemienne). W orzecznictwie przyjmuje się, że spłata długu dłużnika głównego przez gwaranta z art. 391 k.c. nie spełnia przesłanek subrogacji ustawowej, gdyż gwarant, spełniając świadczenie w miejsce dłużnika, zwalnia się zarazem z własnego zobowiązania wobec beneficjenta⁵⁵. Gwarant nie uzyskuje zatem roszczenia zwrotnego wobec dłużnika głównego, chyba że wynika ono z odrębnego stosunku prawnego łączącego go z dłużnikiem (np. zlecenie udzielenia gwarancji). W praktyce zdarza się, że stosunek podstawowy nie zostaje nawiązany, jak miało to miejsce w sprawie, w której zapadł wyrok SN z 24 kwietnia 2015 r. (II CSK 647/14)⁵⁶.

⁵³ P. Stenko (w:) *Prawo bankowe. Komentarz* (w:) *Zobowiązania*, t. V, *Przepisy pozakodeksowe. Komentarz*, pod red. P. Machnikowskiego, Warszawa 2025, art. 81, nb 138.

⁵⁴ Postanowienie SO w Poznaniu z 23 lutego 2016 r., II Ca 1451/15, LEX nr 2115642.

⁵⁵ Wyrok SN z 20 kwietnia 2016 r., V CSK 462/15, OSNC-ZD 2018, nr 1, poz. 2.

⁵⁶ Wyrok SN z 24 kwietnia 2015 r., II CSK 647/14, LEX nr 1767092.

II) KAUCJODAWCY

Umowa kaucji bankowej (art. 102 pr. bank.) w powiązaniu z subrogacją umowną (z inicjatywy banku lub dłużnika banku) stanowiłaby zapewne atrakcyjniejszą postać zabezpieczenia kaucyjnego w obrocie bankowym⁵⁷. W ramach tej umowy składający kaucję odpowiada za swoje zobowiązanie, natomiast nie odpowiada za dług dłużnika, lecz za spełnienie przez niego świadczenia. Brak nabycia przez kaucjodawcę roszczenia subrogacyjnego z mocy ustawy w razie zaspokojenia się wierzyciela z kaucji potwierdził wyrok SN z 23 stycznia 2019 r. (I CSK 750/17)⁵⁸. W sprawie tej kaucjodawca, w celu zabezpieczenia wierzytelności banku wobec pożyczkobiorcy, przeniósł określoną kwotę na własność banku. W razie spłaty wierzytelności przez pożyczkobiorcę, bank zobowiązał się do zwrotu tej kwoty kaucjodawcy. Wobec braku spłaty bank zaspokoił się z kaucji. Sąd uznał, że kaucja bankowa stanowi typ umowy gwarantującej spełnienie świadczenia przez dłużnika, w którym kaucjodawca odpowiada za swoje zobowiązanie, natomiast nie odpowiada za cudzy dług. Tym samym kaucja bankowa nie wchodzi w zakres zastosowania art. 518 § 1 pkt 1 k.c. Sąd stwierdził, że żaden stosunek podstawowy między kaucjodawcą a pożyczkobiorcą nie został nawiązany. Pozostawało jedynie roszczenie z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia, pod warunkiem wykazania, że udzielenie zabezpieczenia nie nastąpiło pod tytułem darmym.

III) WIERZYCIELE PODPORZĄDKOWANI

Subrogacja umowna może okazać się użytecznym instrumentem również w kontekście umowy podporządkowania wierzytelności (będącej quasizabezpieczeniem), w której przewidziano obowiązek redystrybucyjny o charakterze gwarancyjnym⁵⁹. Na mocy takiego postanowienia wierzyciel podporządkowany zobowiązuje się zwrócić wierzycielowi uprzywilejowanemu środki, które otrzymał od dłużnika (lub innego podmiotu) na zaspokojenie wierzytelności podporządkowanej. W razie wykonania tego obowiązku zwrotu świadczenia wierzyciel podporządkowany (jako podstawiony) nabywałby jednocześnie wierzytelność względem dłużnika, pierwotnie przysługującą wierzycielowi uprzywilejowanemu.

⁵⁷ M. Bączyk: *Skutki prawne skorzystania przez bank z pieniężnej kaucji bankowej ustanowionej przez osobę trzecią. Glosa do wyroku SN z dnia 23 stycznia 2019 r., I CSK 750/17*, Przegląd Sądowy 2021, nr 2, s. 116.

⁵⁸ Wyrok SN z 23 stycznia 2019 r., I CSK 750/17, LEX nr 2618459.

⁵⁹ K. Górniak: *Umowa podporządkowania wierzytelności w prawie cywilnym procesowym, materialnym i upadłościowym*, Studia Prawa Prywatnego 2018, nr 3, s. 92.

IV) WYSTAWCY WEKSLA WŁASNego NA ZABEZPIECZENIE WIERZYTELNOŚCI PRZYSŁUGUJĄCEJ WOBEC OSOBY TRZECIEJ

Żadnym roszczeniem zwrotnym nie dysponuje wystawca weksla dla zabezpieczenia wierzytelności przysługującej wobec osoby trzeciej, w przypadku gdy nie łączy go ze spłacanym remitentem stosunek podstawowy.

Potrzebę możliwości zawarcia umowy subrogacyjnej w niektórych przypadkach między zabezpieczycielem wekslowym a spłacanym wierzycielem sygnalizuje postanowienie SN z 13 lutego 2009 r. (II CSK 452/08)⁶⁰. W stanie faktycznym osoba trzecia udzieliła zabezpieczenia wierzytelności wynikających z umowy kredytu zawartej między wierzycielem a dłużnikiem głównym — udzieliła poręczenia oraz wystawiła weksel własny *in blanco*. Wierzytelność była zabezpieczona również między innymi hipoteką na prawie własności nieruchomości należącym do dłużnika głównego. Między wierzycielem a zabezpieczycielem doszło do zawarcia umowy, zgodnie z którą ten ostatni w razie zapłaty miał zostać podstawiony w prawa tego pierwszego. Jako że zabezpieczyciel wykonał zobowiązanie jako poręczyciel, sąd ocenił postanowienie umowne jako „potwierdzenie i doprecyzowanie uprawnień” poręczyciela nabytych na podstawie subrogacji ustawowej.

Inaczej przedstawia się sytuacja, gdy wierzyciel (remitent) dochodzi roszczenia wobec wystawcy weksla, który został wystawiony dla zabezpieczenia wierzytelności wynikającej ze stosunku podstawowego łączącego remitenta i osobę trzecią⁶¹, a między zabezpieczycielem (wystawcą weksla) a remitentem nie doszło do ukształtowania się stosunku poręczenia cywilnego. Choć wystawca weksla wykonuje własne zobowiązanie wobec wierzyciela, to w sytuacji, gdy posiadaczem weksla pozostaje remitent, wygaśnięcie zobowiązania wekslowego w sposób prowadzący do zaspokojenia wierzyciela skutkuje również wygaśnięciem zabezpieczonej wierzytelności przysługującej wobec dłużnika głównego⁶². Skoro zapłata dokonana przez wystawcę weksla gwarancyjnego prowadzi w takim wypadku do umorzenia wierzytelności wynikającej ze stosunku łączącego wierzyciela z dłużnikiem głównym, to zaspokojony wierzyciel powinien mieć możliwość przeniesienia tej wierzytelności na solvensa wraz z wszystkimi prawami akcesoryjnymi, w szczególności zabezpieczeniami.

B. WSPÓŁDŁUŻNICY

W prawie polskim subrogacja ustawowa nie znajduje zastosowania do wierzytelności spłacanej przez dłużnika solidarnego, co stanowi rozwiązanie odmienne od

⁶⁰ Wyrok SN z 13 lutego 2009 r., II CSK 452/08, LEX nr 599754.

⁶¹ Wystawienie takiego weksla jest dopuszczalne w prawie polskim — zob. wyrok SN z 17 czerwca 1999 r., I CKN 51/98, OSNC 2000, nr 2, poz. 27; wyrok SN z 25 marca 2004 r., II CK 103/03, Prawo Bankowe 2005, nr 5, poz. 6; wyrok SN z 29 maja 2014 r., V CSK 400/13, OSNC-ZD 2015, nr 3, poz. 42.

⁶² Wyrok SN z 3 lutego 2016 r., V CSK 314/15, LEX nr 2026403.

przyjętego w większości systemów prawa kontynentalnego⁶³. Już w Kodeksie cywilnym z 1933 r. celowo pominięto subrogację w sytuacji, gdy solvens jest „zobowiązany razem z innymi”. Dłużnik solidarny, który spłaca dług, nabywa roszczenie regresowe (art. 18 § 1 k.z., art. 376 § 1 k.c.). Jest to jednak nowa wierzytelność, odrębna od tej, która wcześniej przysługiwała wierzycielowi. W uzasadnieniu projektu Kodeksu zobowiązań wskazano, że nie jest uzasadnione, by dłużnik płacący (solvens) korzystał z zabezpieczeń ustanowionych przez innego współdłużnika, skoro ten drugi — gdyby sam następnie wstąpił w prawa pierwotnego solvensa — nie mógłby z nich skorzystać z uwagi na zajęcie konfuzji⁶⁴. Chociaż dłużnicy solidarni zostali wyłączeni spod działania podstawienia ustawowego, pozostawiono im możliwość zawarcia z wierzycielem umowy subrogacyjnej, jeśli mieli interes w przejściu wierzytelności wraz z zabezpieczeniami⁶⁵.

Dłużnik solidarny mógłby zawrzeć z wierzycielem umowę subrogacji, jeśli pożądanym byłoby wyposażenie go w dodatkowe roszczenie. W takiej sytuacji przysługiwałyby mu równolegle: roszczenie regresowe powstające *ex lege* (art. 376 § 1 k.c.) oraz roszczenie subrogacyjne wynikające z umowy. Ze względu na różne wady i zalety wynikające z odmiennych zasad, na których opierają się te instytucje, mogą one się wzajemnie uzupełniać, służąc interesowi solvensa⁶⁶. Podstawową różnicą między roszczeniem subrogacyjnym a regresowym jest tożsamość przedmiotowa wierzytelności oraz przejście jej zabezpieczeń. Z kolei roszczenie regresowe *sensu stricto*, jako nowa wierzytelność, co do zasady nie jest dotknięte przedawnieniem⁶⁷ (jego bieg rozpoczyna się dopiero z chwilą dokonania spłaty) ani nie podlega zarzutom przysługującym wobec pierwotnego wierzyciela (z wyjątkiem tych wywodzonych z art. 371 k.c.)⁶⁸. Współdłużnik-solvens, dysponujący zarówno roszczeniem regresowym *ex lege*, jak i wierzytelnością nabytą na podstawie umowy subrogacyjnej, mógłby dokonać wyboru, na podstawie którego roszczenia zamierza dochodzić zwrotu. Oczywiście, zaspokojenie jednej z tych wierzytelności wyklucza możliwość dochodzenia drugiej — obie wygasają z chwilą uzyskania zwrotu.

Dłużnik gwarancyjny, który spłaca dług, może w drodze subrogacji umownej nabyć wierzytelność o zapłatę całej kwoty wobec dłużnika, na rzecz którego dług został zaciągnięty. Przy założeniu dopuszczalności umowy subrogacyjnej nie budzi

⁶³ Zob. np. § 426 ust. 2 Bürgerliches Gesetzbuch (BGB), art. 149 ust. 1 k.z. szwajcarskiego, art. 1536 k.c. Quebecu, art. 1203 pkt 3 k.c. włoskiego, art. 1346 k.c. franc., art. 6:12 k.c. holenderskiego, art. 1210 pkt 3 k.c. hiszpańskiego.

⁶⁴ R. Longchamps de Bérier: *Uzasadnienie projektu kodeksu zobowiązań z uwzględnieniem ostatecznego tekstu kodeksu*, t. I, z. 4, art. 1–167, Warszawa 1936, s. 21.

⁶⁵ *Ibidem*: „Oczywiście nie ma przeszkody, aby dłużnik płacący uzyskał przy zapłacie umowne podstawienie w myśl art. 178 ust. 1, jeżeli w konkretnym przypadku może to być praktyczne”.

⁶⁶ M. Berek (w.): *Zobowiązania. Część ogólna*, t. II, *Komentarz*, pod red. P. Machnikowskiego, Warszawa 2024, art. 376, nb 6.

⁶⁷ Uchwała SN z 17 lipca 2003 r., III CZP 43/03, OSNC 2004, nr 10, poz. 151; wyrok SN z 14 listopada 2019 r., IV CSK 453/18, LEX nr 2779494.

⁶⁸ M. Berek (w.): *Zobowiązania...*, *op. cit.*, nb 68.

to większych wątpliwości. Problem pojawia się jednak w sytuacji, gdy solvens chciałby dochodzić całej zapłaconej kwoty od pozostałych współdłużników, którzy zgodnie ze stosunkiem wewnętrznym zobowiązani są jedynie do pokrycia określonych części długu. Choć subrogacja co do zasady obejmuje wierzytelność w zakresie dokonanej zapłaty, a podstawionemu powinny przysługiwać takie same prawa jak pierwotnemu wierzycielowi, dłużnik solidarny, który spłacił dług, może dochodzić od pozostałych współdłużników zapłaty jedynie do wysokości przypadających na nich części. Gdyby umowa subrogacji zawarta między spłacającym współdłużnikiem a wierzycielem umożliwiała dochodzenie od każdego z pozostałych współdłużników całej kwoty, prowadziłoby to do pogorszenia ich sytuacji prawnej. Jako osoby trzecie względem umowy subrogacji (*res inter alios acta*) nie powinni ponosić ciężaru ponad to, co wynika ze stosunku wewnętrznego⁶⁹.

I) PRZYSTĘPUJĄCY DO DŁUGU

W wyroku SN z 15 grudnia 2000 r. (IV CKN 197/00)⁷⁰ wskazano, że możliwe jest umowne podstawienie w prawa spłacanego wierzyciela przejemcy długu. Z takim stwierdzeniem trudno się zgodzić, bowiem skutkiem zwalniającego przejęcia długu (art. 519 § 1 k.c.) jest zmiana dłużnika głównego. Z naturą tego mechanizmu prawnego trudno pogodzić istnienie regresu przejemcy w stosunku do zwolnionego dłużnika. Podstawienie umowne może natomiast znaleźć zastosowanie w sytuacji, gdy osoba trzecia przystępuje do długu kumulatywnie w celu zabezpieczenia wierzytelności, zwłaszcza gdy intencją stron jest, by ostateczny ciężar ekonomiczny spoczywał na pierwotnym dłużniku. W takiej sytuacji subrogacja umowna może służyć wzmocnieniu pozycji prawnej przystępującego do długu, który po dokonaniu zapłaty dysponowałby nie tylko roszczeniem regresowym (art. 376 § 1 k.c.), lecz także roszczeniem subrogacyjnym wyposażonym w zabezpieczenia.

II) AWALIŚCI

Z dobrodziejstwa subrogacji ustawowej nie może skorzystać także poręczyciel wekslowy (awalista), który zabezpiecza zapłatę weksla gwarancyjnego wystawionego przez dłużnika głównego w celu zabezpieczenia wierzytelności wynikającej ze stosunku podstawowego. Chodzi tu o sytuację, w której weksel służy jako zabez-

⁶⁹ Por. w prawie portugalskim: uchwała pełnego składu izb cywilnych portugalskiego sądu najwyższego (Supremo Tribunal de Justiça) z 29 grudnia 2021 r., nr 6/2021, *Diário da República* nr 251/2021, s. 76–91. Podobnie przyjmuje się w prawie francuskim w zakresie współporęczycieli, zob. P. Simler: *Cautionnement*, *JurisClasseur Civil Code* 2022, fasc. 55.

⁷⁰ Wyrok SN z 15 grudnia 2000 r., IV CKN 197/00, OSNC 2001, nr 7–8, poz. 109.

pieczenie wierzytelności ze stosunku podstawowego łączącego remitenta i wystawcę weksla. Skoro awalista, poręczający za wystawcę, ponosi odpowiedzialność w takim samym zakresie jak on (art. 32 zdanie pierwsze ustawy Prawo wekslowe⁷¹), to dokonana przez niego zapłata powinna prowadzić nie tylko do wygaśnięcia jego własnego zobowiązania wekslowego, lecz także do wygaśnięcia wierzytelności zabezpieczonej wekslem.

Chociaż awaliście przysługuje wekslowe roszczenie zwrotne z mocy ustawy, tak jakby był posiadaczem weksla (art. 32 zdanie trzecie pr. weksl.), korzystne może być dla niego zawarcie z wierzycielem umowy subrogacyjnej, na mocy której w chwili zapłaty nastąpi przejście wierzytelności ze stosunku podstawowego wraz z jej zabezpieczeniami. Ma to szczególne znaczenie w przypadku, gdy wierzytelność ta jest zabezpieczona rzeczowo, a wobec dłużnika głównego ogłoszono upadłość. W przeciwnym razie wierzytelność ta wygaśnie z chwilą zapłaty, co pozbawia awalistę możliwości dochodzenia zwrotu z wykorzystaniem zabezpieczeń przysługujących pierwotnemu wierzycielowi.

4. DOPUSZCZALNOŚĆ W ŚWIETLE ZASADY SWOBODY UMÓW

Autorzy opowiadający się za dopuszczalnością zawarcia umowy między wierzycielem a solvenssem, na mocy której ten ostatni zostaje — poza przypadkami przewidzianymi w art. 518 § 1 k.c. — podstawiony przez pierwotnego wierzyciela w jego prawa⁷², jako czynności odrębnej od przelewu (sprzedaży) wierzytelności, odwołują się do zasady swobody umów.

Należy podkreślić, że brak ustawowego unormowania danej czynności prawnej nie przesądza co do zasady o jej niedopuszczalności. Przykładem jest kumulatywne przystąpienie do długu, znane Kodeksowi zobowiązań, które — podobnie jak podstawienie umowne *ex parte creditoris* — nie zostało powtórzone w Kodeksie cywilnym, a mimo to jego dopuszczalność nie budzi obecnie wątpliwości⁷³. Fundamentalne znaczenie ma autonomia woli, rozumiana jako uprawnienie podmiotów do samodzielnego kształtowania swojej sytuacji prawnej bez szczególnego ustawowego upoważnienia⁷⁴.

⁷¹ Ustawa z 28 kwietnia 1936 r. — Prawo wekslowe (tekst jedn. Dz. U. z 2022 r. poz. 282); dalej: pr. weksl.

⁷² W. Czachórski: *Zobowiązania...*, op. cit., s. 373; M. Bączyk: *Współczesny i przyszły model...*, op. cit., s. 99; L. Stecki (w:) *Kodeks cywilny z komentarzem*, t. I, pod red. J. Winiarza, Warszawa 1989, s. 529; H. Ciepla (w:) *Kodeks cywilny...*, op. cit., s. 1337; M. Wilejczyk: *Interwencja...*, op. cit., s. 21; G. Sikorski (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, pod red. M. Balwickiej-Szczyrby, A. Sylwestrzak, Warszawa 2024, s. 1041; W. Kurowski (w:) *Kodeks cywilny...*, op. cit., s. 1098–1099; G. Wolak (w:) *Kodeks cywilny...*, op. cit., art. 518, nb 4. Z orzecznictwa zob. wyrok SN z 24 kwietnia 2015 r., II CSK 647/14, LEX nr 1767092.

⁷³ M. Wilejczyk: *Interwencja...*, op. cit., s. 21.

⁷⁴ K. Bączyk: *Zasada swobody umów w prawie polskim*, Studia Iuridica Toruniensia 2002, t. 2, s. 44.

Szczególnym wyrazem obowiązywania autonomii woli w prawie zobowiązań jest zasada swobody umów (swobody kontraktowania), o której mowa w art. 353¹ k.c., pozwalająca stronom swobodnie określać treść i cel umowy, a tym samym kształtować wynikający z niej stosunek obligacyjny. Swoboda ta nie obejmuje bezpośrednio stosunków z zakresu prawa rzeczowego, spadkowego ani rodzinnego⁷⁵. W doktrynie pojawiają się jednak wątpliwości, czy obejmuje ona również czynności rozporządzające w sferze zobowiązań⁷⁶, tj. prowadzące do przeniesienia, obciążenia lub zniesienia prawa obligacyjnego.

Można dostrzec pewne podobieństwo między subrogacją umowną *ex parte creditoris* a potrąceniem **umownym**. W art. 498 k.c. przewidziano ustawowe przesłanki dokonania potrącenia (jako jednostronnej czynności prawnej rozporządzającej), nie wspomina się jednak w Kodeksie cywilnym o możliwości zawarcia umowy kompensacyjnej. Niemniej w doktrynie i orzecznictwie nigdy nie kwestionowano dopuszczalności tzw. potrącenia umownego, polegającego na modyfikacji ustawowych przesłanek umorzenia wierzytelności poprzez potrącenie. Operacja ta znajdowała uzasadnienie w zasadzie swobody umów nawet w okresie gospodarki centralnie planowanej⁷⁷. Kluczowa różnica między potrąceniem a subrogacją umowną polega jednak na tym, że w przypadku tej drugiej mamy do czynienia nie tylko ze spełnieniem świadczenia (zaspokojeniem wierzyciela), lecz także z przeniesieniem wierzytelności. W konsekwencji subrogacja umowna może oddziaływać na sytuację prawną osób trzecich, w szczególności dłużnika, ewentualnych nabywców wierzytelności oraz zabezpieczycieli.

Przepisy o przelewie, z jednej strony, umiejscowione są w ramach prawa zobowiązań, co podkreśla skutek czynności w postaci zmiany wierzyciela w istniejącym stosunku obligacyjnym⁷⁸ oraz oblicze wierzytelności jako elementu zobowiązania. Z drugiej strony jednak następuje również przeniesienie składnika majątkowego z majątku zbywcy do majątku nabywcy⁷⁹, wierzytelność może być bowiem przedmiotem obrotu. W literaturze wyrażany jest pogląd, zgodnie z którym sfera przenoszenia uprawnień w stosunku zobowiązaniowym wykracza poza zakres swobodnego kształtowania stosunku prawnego przez strony. Zgodnie z tym stanowiskiem czynności mające na celu przeniesienie prawa podmiotowego podlegają reżimowi szczególnej normy kompetencyjnej (art. 509 § 1 k.c.), której strony — w zakresie wymogów i skutków cesji — nie mogą modyfikować, bowiem istnienie

⁷⁵ R. Trzaskowski: *Granice swobody kształtowania treści i celu umów obligacyjnych*, Kraków 2005, s. 28; K. Bączyk: *Zasada...*, *op. cit.*, s. 44.

⁷⁶ R. Trzaskowski: *Granice...*, *op. cit.*, s. 389; P. Katner: *Przeniesienie...*, *op. cit.*, s. 305–306; P. Machnikowski (w:) *System prawa prywatnego*, t. 5, *Prawo zobowiązań — część ogólna*, pod red. K. Osajdy, Warszawa 2020, s. 575.

⁷⁷ M. Pyziak-Szafnicka, M. Wilejczyk, M. Tenenbaum-Kulig (w:) *System prawa prywatnego*, t. 6, *Prawo zobowiązań — część ogólna*, pod red. A. Olejniczaka, Warszawa 2023, s. 1783.

⁷⁸ Na ten aspekt zwraca uwagę np. R. Trzaskowski: *Granice...*, *op. cit.*, s. 390; E. Łętowska (w:) *System...*, *op. cit.*, s. 908.

⁷⁹ W. Czachórski: *Zobowiązania...*, *op. cit.*, s. 181–182 i s. 388; E. Łętowska (w:) *System...*, *op. cit.*, s. 908.

jednolitych, ustawowo określonych reguł przenoszenia wierzytelności pozwala zainteresowanym osobom trzecim ustalić, kto jest uprawnionym⁸⁰.

Prowadzi to do wniosku, że umowa subrogacji w zakresie swojego skutku rozporządzającego nie może naruszać bezwzględnie obowiązujących przepisów dotyczących przeniesienia wierzytelności na mocy umowy, które na uwadze mają ochronę interesów dłużnika oraz pewność obrotu. Z zasady względności umów wynika ponadto, że umowa subrogacji jest skuteczna wyłącznie między jej stronami, a względem dłużnika jako *res inter alios acta* nie może mu szkodzić. Kwestia zastosowania imperatywnych przepisów o przelewie do skutku rozporządzającego subrogacji umownej zostanie szczegółowo omówiona w pkt 5 („Rekonstrukcja režimu prawnego subrogacji umownej”).

W dalszej kolejności należy rozważyć, czy swoboda kontraktowania obejmuje umowną modyfikację skutków prawnych zapłaty. Jako przykład czynności wyłącznie rozporządzającej, której treści nie można swobodnie kształtować, wskazuje się zwolnienie z długu, co uzasadnia się brakiem przedmiotu kontroli treści i celu stosunku, gdyż jego skutkiem jest wygaśnięcie zobowiązania⁸¹. Inaczej należy ocenić czynność, która zastępuje skutek w postaci wygaśnięcia zobowiązania przeniesieniem wierzytelności na osobę płacącą. Kontroli z art. 353¹ k.c. podlega wówczas zarówno zobowiązanie do przyjęcia zapłaty w celu podstawienia solvensa w prawa wierzyciela, jak i zobowiązanie do przeniesienia wierzytelności.

Może pojawić się pytanie, czy bez zgody dłużnika można dokonać takiej zmiany w stosunku, którego jest on stroną. Odpowiedź jest pozytywna — zgoda dłużnika nie jest wymagana, gdyż jego sytuacja w istocie nie ulega zmianie⁸². Z perspektywy dłużnika zmienia się jedynie osoba wierzyciela, a na to zasadniczo nie jest potrzebna jego zgoda (art. 509 § 1 k.c.). Podobnie nie jest wymagana zgoda na dokonanie zapłaty przez osobę trzecią (art. 356 § 2 k.c.). W konsekwencji do dokonania obu czynności składających się na subrogację umowną nie jest potrzebna wola dłużnika.

Dłużnik byłby co prawda w lepszej sytuacji, gdyby zobowiązanie wygasło, nie musiałby bowiem świadczyć z tego stosunku na rzecz nowego wierzyciela. Nie

⁸⁰ P. Machnikowski: *Swoboda umów według art. 353¹ KC. Konstrukcja prawna*, Warszawa 2005, s. 166.

⁸¹ R. Trzaskowski: *Granice...*, *op. cit.*, s. 173. Co do wyłącznie rozporządzającego charakteru zwolnienia z długu zob. W. Czachórski: *Zobowiązania...*, *op. cit.*, s. 182. Por. jednak stanowisko autorów dopuszczających możliwość ukształtowania zwolnienia z długu jako umowy abstrakcyjnej na podstawie art. 353¹ k.c.: T. Wiśniewski (w.): *Kodeks cywilny. Komentarz. Księga trzecia. Zobowiązania*, pod red. J. Gudowskiego, Warszawa 2013, art. 508, teza 3.

⁸² Zob. W. Czachórski: *Zobowiązania...*, *op. cit.*, s. 395; M. Wilejczyk: *Interwencja...*, *op. cit.*, s. 22. Odmienne P. Mądry: *Konwersja...*, *op. cit.*, s. 70, który jako argument przeciwko dopuszczalności subrogacji umownej między wierzycielem a osobą trzecią wskazuje wymóg uzyskania zgody dłużnika z art. 518 § 1 pkt 3 k.c. Wydaje się jednak, że uzasadnieniem tego wymogu jest fakt, iż w tym przypadku przeniesienie wierzytelności może nastąpić bez zgody wierzyciela (a nawet wbrew jego woli, jeśli wierzytelność jest wymagalna). Stanowi to ustawowy wyjątek od zasady, zgodnie z którą wierzyciel jest wyłącznie uprawniony do rozporządzania składnikami swojego majątku. Gdyby zgoda dłużnika nie była wymagana, każda osoba trzecia mogłaby wstąpić do stosunku obligacyjnego bez zgody którejkolwiek z jego stron.

uczestniczy jednak w czynności spełnienia świadczenia, mimo że — gdy wierzytelność jest wymagalna — powinien sam wykonać zobowiązanie, więc jego interes nie zasługuje na ochronę. Ponadto w chwili spełnienia świadczenia przez osobę trzecią (art. 356 § 2 k.c.) powstaje wobec niego co najmniej roszczenie z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia. Stan pasywów dłużnika nie ulega zatem zmianie. Korzyści odnoszą zaspokojony wierzyciel oraz solvens, który uzyskuje wzmocnienie swoich roszczeń (gdy wierzytelność była uprzywilejowana lub zabezpieczona), ułatwiające mu ich dochodzenie, natomiast nie pogarsza się sytuacja prawna dłużnika.

Accipiens i solvens mogą zatem umówić się, że spełnienie świadczenia wywrze skutek rozporządzający (przeniesienie wierzytelności) zamiast skutku zwalniającego (wygaśnięcie zobowiązania), modyfikując w ten sposób umownie skutek dokonywanej między sobą czynności⁸³.

5. REKONSTRUKCJA REŻIMU PRAWNEGO SUBROGACJI UMOWNEJ

A. WYŁĄCZENIE ZBYWALNOŚCI WIERZYTELNOŚCI A SUBROGACJA UMOWNA

Na wstępie należy podkreślić, że zmiana wierzyciela nie stanowi modyfikacji treści stosunku zobowiązaniowego. Charakter wierzytelności oraz wszystkie jej cechy pozostają niezmienione. Zarówno w przypadku cesji, jak i subrogacji obowiązują podstawowe zasady: zachowania tożsamości przedmiotowej wierzytelności oraz neutralności skutków jej przeniesienia wobec dłużnika.

Niemniej subrogacja umowna bywa niekiedy postrzegana jako instrument pozwalający obejść **zakaz przelewu** wierzytelności. Niezbywalność wierzytelności może wynikać z przepisu prawa, postanowień umowy (*pactum de non cedendo*) lub właściwości samego zobowiązania (art. 509 § 1 k.c.). Ograniczenia przewidziane w tym przepisie znajdują zastosowanie również do przeniesienia wierzytelności w drodze umowy subrogacyjnej⁸⁴. Ze względu na imperatywny charakter art. 509 § 1 *in fine* k.c., odnoszącego się do przeniesienia wierzytelności na mocy umowy, strony nie mogą skutecznie wyłączyć tego zakazu. Jeżeli dokument stwier-

⁸³ Por. wyrok SN z 9 grudnia 2010 r., IV CSK 239/10, LEX nr 737285, dotyczący zastosowania zasady swobody umów do określenia skutków zapłaty między solvenssem a wierzycielem. W sprawie tej strony ustaliły, że dokonywana zapłata nie zwalnia dłużnika, lecz stanowi wykonanie własnego zobowiązania solvensa, powiązane z niespełnieniem świadczenia przez dłużnika. Odmienne, jak się wydaje, w odniesieniu do subrogacji umownej na podstawie umowy z wierzycielem B. Łubkowski (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. II, *Księga trzecia — zobowiązania*, pod red. Z. Resicha, Warszawa 1972, s. 1219, zdaniem którego z przyczyny braku unormowania subrogacji umownej spełnienie świadczenia przez osobę trzecią nie może prowadzić do przejścia wierzytelności, lecz wyłącznie wygaśnięcia zobowiązania dłużnika wobec wierzyciela.

⁸⁴ Tak też M. Wilejczyk: *Interwencja...*, *op. cit.*, s. 25.

dzający wierzytelność nie zawiera wzmianki o zastrzeżeniu zakazu, a osoba podstawiana nie wiedziała o jego istnieniu z innych źródeł, podstawienie będzie skuteczne — dobra wiara osoby podstawianej powinna być chroniona w takim samym zakresie jak cesjonariusza (art. 514 k.c.)⁸⁵. W przypadku *pactum de non cedendo* umowne podstawienie będzie dopuszczalne, jeśli dłużnik wyraził na nie zgodę. Co więcej, jeżeli dłużnik wyraził zgodę na ustanowienie zabezpieczenia przez osobę trzecią, należy przyjąć, że co najmniej w sposób dorozumiany zaakceptował również możliwość podstawienia tej osoby w razie zaspokojenia z ustanowionego zabezpieczenia.

Odrębne zagadnienie stanowi niezbywalność wynikająca z **ustawy** lub z właściwości zobowiązania. Ocena dopuszczalności subrogacji umownej w przypadku ustawowego zakazu przenoszenia wierzytelności pieniężnej powinna być dokonywana indywidualnie, z uwzględnieniem *ratio legis* przepisu przewidującego taki zakaz. Jeżeli celem ustawowego zakazu jest ochrona wierzyciela przed lekkomyślnym wyzbyciem się podstawowych środków bytowych⁸⁶, wypada zauważyć, że dopuszczenie subrogacji nie niweczy realizacji tego celu. Umowa zawarta między wierzycielem a osobą trzecią nie wywołuje bowiem skutków prawnych, dopóki wierzyciel nie otrzyma faktycznie środków. Z kolei sprzeczność z właściwością zobowiązania może występować przede wszystkim w odniesieniu do stosunków o charakterze osobistym (*intuitu personae*), w których dłużnikowi nie jest obojętne, komu świadczy. Jednak zważywszy, że subrogacja może obejmować wyłącznie wierzytelności pieniężne, a stosunki *intuitu personae* z natury rzeczy dotyczą w przeważającej mierze wierzytelności niepieniężnych, wydaje się, że ograniczenia wynikające z osobistego charakteru zobowiązania nie znajdują tu na ogół zastosowania.

Od kategorii praw wyraźnie niezbywalnych *ex lege* oraz wynikających ze stosunków *intuitu personae* należy odróżnić **prawa ściśle osobiste**, nierozłącznie związane z osobą pierwotnego wierzyciela. Chodzi tu o wierzytelności, których przeniesienie na inną osobę jest niedopuszczalne ze względu na ich powiązanie z określonymi cechami podmiotowymi wierzyciela. Przykładem takiego prawa jest uprawnienie do powstrzymania się ze spełnieniem świadczenia wzajemnego (art. 490 k.c.), które pozostaje ściśle związane ze statusem wierzyciela będącego jednocześnie dłużnikiem z tytułu umowy wzajemnej⁸⁷. Podobnie, na podstawionego nie mogą przejść prawa wymagające posiadania szczególnych cech podmiotowych określonych przez ustawę. Dotyczy to na przykład sytuacji, w której przenoszona

⁸⁵ *Ibidem*.

⁸⁶ K. Zawada (w:) *System prawa prywatnego*, t. 6, *Prawo zobowiązań — część ogólna*, pod red. A. Olejniczaka, Warszawa 2023, s. 1494.

⁸⁷ Por. odnośnie do uprawnienia z art. 1461 włoskiego k.c. o analogicznej treści, F. Venosta: *Commentario...*, *op. cit.*, s. 653. Przeniesienie na nabywcę wierzytelności prawa do powstrzymania się ze spełnieniem świadczenia wzajemnego wyklucza także J. Kuropatwiński: *Zakres sukcesji cesjonariusza w prawa kształtujące*, *Kwartalnik Prawa Prywatnego* 2008, z. 3, s. 721, który zalicza je do praw kształtujących związanych z długiem.

wierzytelność jest zabezpieczona zabezpieczeniem finansowym, a podstawiony nie należy do kręgu podmiotów wymienionych w art. 2 ust. 1 ustawy o niektórych zabezpieczeniach finansowych⁸⁸.

B. PRZENIESIENIE PRAW AKCESORYJNYCH WIERZYTELNOŚCI A SUBROGACJA UMOWNA

Do subrogacji umownej niewątpliwie powinien znaleźć zastosowanie art. 509 § 2 k.c., zgodnie z którym na nabywcę wierzytelności przechodzą wszelkie prawa z nią związane. **Prawa związane** z wierzytelnością obejmują uprawnienia lub roszczenia służące zwiększeniu jej wartości lub ułatwieniu jej dochodzenia. Z zakresu subrogacji należy jednak wyłączyć roszczenia o odsetki kapitałowe, zastrzeżone w umowie będącej źródłem przeniesionej wierzytelności, jeśli nie zostały faktycznie spłacone przez solvensa. Wynika to z zasady, że subrogacja ogranicza się do wysokości dokonanej zapłaty oraz z jej celu — ułatwienia odzyskania środków przez podstawionego. Możliwość wzbogacenia się przez podstawionego ponad dokonaną zapłatą byłaby sprzeczna z niezarobkowym charakterem subrogacji. W konsekwencji roszczenie o odsetki kapitałowe może zostać przeniesione jedynie w drodze przelewu, a nie na podstawie subrogacji.

Szczególne wątpliwości, podobnie jak w przypadku cesji, budzi kwestia przejścia na podstawionego wraz z wierzytelnością **uprawnień kształtujących**, które umożliwiają jednostronne zniweczenie stosunku obligacyjnego.

Przejście na podstawionego prawa do **odstąpienia od umowy**, z której wynika wierzytelność, szczególnie w odniesieniu do umów wzajemnych, wymaga rozróżnienia dwóch odmiennych sytuacji⁸⁹. Jeśli pierwotny wierzyciel nie spełnił jeszcze swojego świadczenia wzajemnego (np. nie wydał sprzedanej rzeczy, a cenę zapłaciła osoba trzecia lub zapłata została dokonana jedynie częściowo), pozostaje on stroną stosunku synallagmatycznego. W takim układzie podstawiony nie staje się stroną, lecz jedynie jednym z wierzycieli w skomplikowanym stosunku trójstronnym⁹⁰.

Odmienne należy oceniać przypadek, gdy pierwotny wierzyciel wykonał już w pełni swoje zobowiązanie umowne, a jego interes został całkowicie zaspokojony. Wówczas, w braku odmiennego zastrzeżenia, prawo do odstąpienia od umowy przechodzi na podstawionego. Może ono pełnić funkcję środka nacisku na dłużnika,

⁸⁸ Ustawa z 2 kwietnia 2004 r. o niektórych zabezpieczeniach finansowych (tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 294).

⁸⁹ Por. propozycja podziału sytuacji, w których cesjonariusz nabywa prawo odstąpienia od umowy, a kiedy prawo to pozostaje przy cedencie, lecz jego wykonanie zależy od zgody cesjonariusza (model kooperacyjny): W. Rudnik: *Przelew na zabezpieczenie w prawie francuskim w świetle nowych regulacji*, Kwartalnik Prawa Prywatnego 2024, z. 1, s. 72. Nieco inaczej J. Kuropatwiński: *Zakres...*, *op. cit.*, s. 736, który opowiedział się za sukcesją cesjonariusza w prawo odstąpienia od umowy w każdym przypadku, gdy jest ono związane z wierzytelnością.

⁹⁰ W tym sensie też w prawie włoskim; zob. F. Venosta: *Commentario...*, *op. cit.*, s. 665.

skłaniającego go do wykonania zobowiązania⁹¹. Pierwotny wierzyciel nie ma już co do zasady interesu w wykonaniu tego prawa.

W przypadku pełnej zapłaty wierzytelności wynikającej ze stosunku wzajemnego, podstawiony wstępuje w całą sytuację prawną pierwotnego wierzyciela, dochodzi zatem do zmiany strony wierzytelskiej. Uprawnienie do odstąpienia od umowy stanowi element treści wierzytelności jako prawa podmiotowego. Również roszczenie o zwrot świadczenia wzajemnego, aktualizujące się w chwili skutecznego odstąpienia od umowy, wynika z wierzytelności nabytej wskutek subrogacji. W rezultacie nabywca wierzytelności, w razie skutecznego odstąpienia od umowy wzajemnej, może dochodzić zwrotu świadczenia otrzymanego przez drugą stronę od zbywcy (art. 494 § 1 k.c.)⁹². W praktyce oznacza to, że podstawiony może wybrać między dochodzeniem zapłaty w drodze egzekucji a wykonaniem prawa do odstąpienia od umowy i dochodzeniem roszczenia o zwrot, tj. przejęciem przedmiotu świadczenia spełnionego przez pierwotnego wierzyciela. Przykładowo, jeśli nabywca rzeczy nie zapłacił ceny w terminie, a zapłaty dokonała osoba trzecia (lub współdłużnik solidarny), którą wierzyciel umownie podstawił w swoje prawa, podstawiony może złożyć oświadczenie o odstąpieniu od umowy i żądać zwrotu rzeczy⁹³. Takie roszczenie zapewnia pełną realizację interesu wierzyciela po wykonaniu prawa kształtującego.

Dla zaspokojonego wierzyciela dalszy los stosunku prawnego łączącego podstawionego z dłużnikiem nie ma co do zasady znaczenia. Inaczej przedstawia się sytuacja, gdy wierzyciel został spłacony jedynie częściowo. W takim przypadku, w braku odmiennego uregulowania w umowie subrogacji, uprawnienia kształtujące powinny pozostać przy pierwotnym wierzycielu, zgodnie z zasadą, że nie może wpływać negatywnie na jego sytuację prawną⁹⁴. Parafrazując rzymską maksymę *nemo contra se subrogasse censetur*, można stwierdzić, że zasadniczo nikt nie godzi się na podstawienie w swoje prawa, które miałyby mu prowadzić do negatywnych konsekwencji w zakresie roszczenia nieobjętego skutkami subrogacji⁹⁵. Wykonanie prawa kształtującego przez podstawionego w takim przypadku wymagałoby zgody pierwotnego wierzyciela.

⁹¹ J. Kuropatwiński: *Zakres...*, *op. cit.*, s. 737; J. François: *Les obligations. Régime général*, Paris 2022, s. 510.

⁹² Tak wyrok SN z 23 listopada 2005 r., II CK 232/05, LEX nr 188541, w odniesieniu do przelewu wierzytelności o wynagrodzenie z tytułu wykonanych robót budowlanych. Za takim poglądem opowiada się także K. Wosiak: *Przenoszenie uprawnień z rękojmi. Glosa do uchwały SN z dnia 19 października 2016 r., III CZP 5/16*, Glosa 2017, nr 4, s. 59. Bardziej sceptycznie w tej kwestii, odnośnie do przelewu, wypowiedział się J. Kuropatwiński: *Zakres...*, *op. cit.*, s. 737, przyp. 88: „Wątpliwe wydaje się także, aby w modelu obiektywnym na cesjonariusza z mocy przepisu art. 509 § 2 k.c. przechodziła wierzytelność cedenta o zwrot spełnionego świadczenia wzajemnego”.

⁹³ Taki stan faktyczny i uzasadnienie dopuszczalności odstąpienia od umowy będącej źródłem wierzytelności przez podstawionego znaleźć można w wyrokach francuskiego Sądu Kasacyjnego (Cass. civ., 22 oct. 1894, D. 1896, I, p. 585; Cass. 3e civ., 13 déc. 1968, Bull. civ. III, n° 555; Cass. com., 7 déc. 1981, no. 80–16.284, Bull. civ. IV, n° 427).

⁹⁴ Tak przyjmuje się np. w prawie kanadyjskiej prowincji Quebec — M. Dubé: *Aperçu...*, *op. cit.*, s. 117; orzeczenie *Banque Provinciale v. Bellehumeur et Thibault* (1914) 20 R.L.N.s. 464.

⁹⁵ Por. uchwała SN z 17 lipca 2003 r., III CZP 43/03, OSNC 2004, nr 10, poz. 151.

Brak natomiast uzasadnienia dla przyznania podstawionemu prawa do wypowiedzenia umowy, która stanowi źródło spłaconej wierzytelności. Wypowiedzenie dotyczy bowiem zakończenia stosunków zobowiązaniowych o charakterze ciągłym i bezterminowym (art. 365¹ k.c.) lub terminowych, w których świadczenia mają charakter okresowy (np. umowa najmu na czas oznaczony). Z faktu, że subrogacja umowna może dotyczyć wyłącznie istniejącej i wymagalnej wierzytelności, wynika, że co do zasady to pierwotny wierzyciel pozostaje uprawniony do rozwiązywania umowy przewidującej zobowiązanie o charakterze trwałym⁹⁶.

C. SUROGATY SPEŁNIENIA ŚWIADCZENIA A SUBROGACJA UMOWNA

Na podstawie uprzednio zawartej umowy o subrogację dopuszczalne powinno być również wykonanie zobowiązania za pomocą tzw. surogatów⁹⁷. W tym kontekście pojawia się pytanie o dopuszczalność złożenia przez solvensa kwoty do depozytu sądowego w sytuacji, gdy wierzyciel, wbrew postanowieniom umowy subrogacyjnej, odmawia jej przyjęcia.

Jeżeli solvens jest zobowiązany spełnić świadczenie na rzecz wierzyciela z innego tytułu w taki sposób, że wykonanie jego zobowiązania wywołuje również skutek zwalniający wobec dłużnika, może złożyć przedmiot świadczenia do depozytu sądowego z tytułu własnego zobowiązania. Skoro swoim działaniem doprowadza jednocześnie do zaspokojenia wierzytelności wobec dłużnika, to na mocy zobowiązania wierzyciela do przeniesienia wierzytelności w chwili spełnienia świadczenia w umowie subrogacyjnej powinien nastąpić skutek rozporządzający⁹⁸.

Osoba trzecia może także wykonać zobowiązanie dłużnika poprzez potrącenie z własną wierzytelnością przysługującą jej wobec wierzyciela. W takim przypadku interes wierzyciela nie jest zagrożony, ponieważ w razie subrogacji umownej *ex parte creditoris* sposób zaspokojenia wynika z jego uprzedniej woli i zgody. Czynność taką należałoby zapewne uznać za potrącenie umowne, które w skutkach jest równoważne zapłacie. Analogicznie należy oceniać sytuację, w której wierzyciel w umowie subrogacyjnej wyraził zgodę na zaspokojenie się innym świadczeniem niż pierwotnie należne (art. 453 k.c.)⁹⁹.

⁹⁶ Por. J. Kuropatwiński: *Zakres...*, *op. cit.*, s. 732, odnośnie do przelewu wyłącznie wierzytelności istniejących wynikających ze stosunku trwałego.

⁹⁷ W tym sensie także M. Bączyk: *Współczesny i przyszły model...*, *op. cit.*, s. 96. Równoważność surogatów wykonania zobowiązania (*datio in solutum*, złożenie do depozytu, potrącenie) z zapłatą w odniesieniu do działania subrogacji wyraźnie przewiduje art. 592 ust. 2 k.c. portugalskiego.

⁹⁸ Tak w odniesieniu do skutku rozporządzającego złożenia przedmiotu świadczenia do depozytu w przypadku subrogacji ustawowej: R. Strugała (w.): *Zobowiązania...*, *op. cit.*, nb 8.

⁹⁹ Zob. M. Bujalski, F. Zoll (w.): *System prawa prywatnego*, t. 6, *Prawo zobowiązań — część ogólna*, pod red. A. Olejniczaka, Warszawa 2023, s. 1137, przyp. 127. Zdaniem autorów osoba trzecia spełniająca świadczenie może

D. ZASTOSOWANIE INNYCH PRZEPISÓW O CESJI DO SUBROGACJI UMOWNEJ

Nie powinno budzić wątpliwości, że do subrogacji umownej w zakresie jej skutku rozporządzającego stosuje się również art. 511 k.c., który przewiduje wymóg formy pisemnej *ad probationem*¹⁰⁰. Należy jednak przyjąć, że wymóg ten obejmuje jedynie wzajemne oświadczenia woli dotyczące przeniesienia oznaczonej wierzytelności, a nie pozostałe ustalenia stron w zakresie ich wzajemnych stosunków. Dowodem zawarcia umowy subrogacyjnej jest najczęściej pokwitowanie (art. 462 k.c.), zawierające adnotację wierzyciela o podstawieniu osoby trzeciej w swoje prawa oraz akceptację podstawienia przez solvensa. Pokwitowanie powinno być sporządzone co najmniej w zwykłej formie pisemnej¹⁰¹. Umowa o subrogację może zostać zawarta jeszcze przed spełnieniem świadczenia¹⁰², gdy skutek w postaci przeniesienia wierzytelności zostanie uzależniony od warunku zawieszającego — zapłaty. W takim przypadku, do celów dowodowych, powinna ona zostać sporządzona co najmniej w formie pisemnej (art. 78 k.c.) lub elektronicznej (art. 78¹ k.c.), natomiast pokwitowanie będzie stanowiło wyłącznie dowód ziszczenia się warunku.

Dłużnik powinien zostać zawiadomiony o dokonanej subrogacji (art. 512 k.c.)¹⁰³, gdyż ma uzasadniony interes w ustaleniu, czy został zwolniony od obowiązku świadczenia, czy też nadal pozostaje zobowiązany względem nowego wierzyciela. Jeżeli dłużnik, działając w dobrej wierze, spełni świadczenie na rzecz pierwotnego wierzyciela przed otrzymaniem zawiadomienia o subrogacji, następuje skutek zwalniania. To samo dotyczy skuteczności innych czynności dokonanych między dłużnikiem a dotychczasowym wierzycielem¹⁰⁴. Nie budzi również wątpliwości, że

zawrzeć z wierzycielem umowę bez wiedzy dłużnika, na podstawie której w miejsce wymagalnego świadczenia pieniężnego solvens spełnia inne świadczenie w celu zwolnienia dłużnika z pierwotnego zobowiązania. Odmienne D. Celiński: *Konstrukcja datio in solutum w praktyce notarialnej*, Rejent 2006, nr 4, s. 60.

¹⁰⁰ W praktyce francuskiej umowa subrogacji również sporządzana jest w formie pisemnej ze względu na wymóg, aby uzgodnienie między podstawiającym a podstawianym było „wyraźne” (*expresse*). Zob. A. Bénabent: *Droit...*, *op. cit.*, nb 746. Przepis art. 1653 k.c. Quebecu wprost stanowi, że subrogacja umowna musi być „stwierdzona pismem” (fr. *constatée par écrit*; ang. *in writing*).

¹⁰¹ A. Doliwa (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, pod red. M. Załuckiego, Warszawa 2024, art. 462, nb 4.

¹⁰² Tak też M. Bączyk: *Współczesny i przyszły model...*, *op. cit.*, s. 96. Por. wyraźny przepis art. 1346–1 ust. 3 zd. 1 k.c. franc.: „Subrogacja musi zostać dokonana równocześnie z zapłatą, chyba że, w ramach wcześniejszej czynności, osoba podstawiająca wyraziła wolę podstawienia swojego kontrahenta w chwili zapłaty” („Elle doit être consentie en même temps que le paiement, à moins que, dans un acte antérieur, le subrogeant n’ait manifesté la volonté que son cocontractant lui soit subrogé lors du paiement”).

¹⁰³ Podobnie w odniesieniu do subrogacji ustawowej wypowiada się A. Szpunar: *Wstąpienie...*, *op. cit.*, s. 182. Zbliżony wymóg został wyraźnie uregulowany w prawie francuskim (art. 1346–5 ust. 1 k.c. franc.): „Dłużnik może powołać się na subrogację od chwili, gdy powziął o niej wiadomość, lecz wywołuje ona wobec niego skutki jedynie wtedy, gdy został o niej zawiadomiony lub gdy przyjął ją do wiadomości” („Le débiteur peut invoquer la subrogation dès qu’il en a connaissance mais elle ne peut lui être opposée que si elle lui a été notifiée ou s’il en a pris acte”).

¹⁰⁴ Podobnie w prawie francuskim (art. 1346–5 ust. 3 zd. 2 k.c. franc.): „Dłużnik może podnieść wobec podstawionego wierzyciela wszelkie zarzuty powstałe w ramach stosunków z podstawiającym, zanim subrogacja stała się względem niego skuteczna, w szczególności odroczenie terminu płatności, zwolnienie z długu lub potrą-

dłużnik może podnieść wobec podstawionego te same zarzuty, które przysługiwały mu wobec pierwotnego wierzyciela w chwili powzięcia wiadomości o subrogacji, tj. gdy stała się ona wobec niego skuteczna (art. 513 § 1 k.c.), zgodnie z zasadą niepogorszenia jego sytuacji prawnej¹⁰⁵. Podobnie, zastosowanie znajduje szczególne uregulowanie materialnoprawnego zarzutu potrącenia (art. 513 § 1 k.c.). Do subrogacji umownej stosuje się również art. 515 k.c. jako norma bezwzględnie obowiązująca¹⁰⁶ dotycząca umownego transferu wierzytelności, mająca na celu ochronę interesu dłużnika.

E. ZASTOSOWANIE ZASADY WYRAŻONEJ W ART. 518 § 3 K.C. DO SUBROGACJI UMOWNEJ

W doktrynie wyrażono pogląd, że strony umowy subrogacyjnej nie mogą zastrzec pierwszeństwa zaspokojenia dla dotychczasowego wierzyciela w zakresie pozostałej części wierzytelności, z uwagi na niedopuszczalność umownego modyfikowania reguł zaspokojenia wierzycieli¹⁰⁷. Należy jednak zauważyć, że dopuszczalne jest podporządkowanie wierzytelności ze skutkiem *inter partes*, na przykład poprzez zobowiązanie się wierzyciela podporządkowanego do niedochodzenia roszczeń przed zaspokojeniem wierzyciela uprzywilejowanego lub do przekazania uzyskanych z egzekucji środków temu wierzycielowi. Choć strony nie mogą skutecznie ingerować w ustawową kolejność zaspokojenia wierzycieli w postępowaniu egzekucyjnym lub upadłościowym¹⁰⁸, mogą osiągnąć podobny rezultat poprzez zawarcie umowy obligacyjnej¹⁰⁹.

Można się zastanawiać, czy zastrzeżenie pierwszeństwa zaspokojenia części wierzytelności pozostałej przy pierwotnym wierzycielu można wyinterpretować ze zgodnej woli stron, których zamiarem jest spełnienie części świadczenia w sposób prowadzący do częściowego zaspokojenia wierzyciela i przeniesienia odpowiedniej

cenie wierzytelności niepowiązanych” („Il peut également lui opposer les exceptions nées de ses rapports avec le subrogeant avant que la subrogation lui soit devenue opposable, telles que l’octroi d’un terme, la remise de dette ou la compensation de dettes non connexes”).

¹⁰⁵ Tak np. M. Wilejczyk: *Interwencja...*, *op. cit.*, s. 24. W odniesieniu do subrogacji ustawowej por. A. Szpunar: *Wstąpienie...*, *op. cit.*, s. 183–185. Podobnie w prawie francuskim (art. 1346–5 ust. 3 k.c. franc.): „Dłużnik może podnieść wobec podstawionego wierzyciela zarzuty nierozłącznie związane z długiem, w szczególności nieważność, zarzut niespełnienia świadczenia wzajemnego, odstąpienia od umowy lub potrącenia wierzytelności powiązanych” („Le débiteur peut opposer au créancier subrogé les exceptions inhérentes à la dette, telles que la nullité, l’exception d’inexécution, la résolution ou la compensation de dettes connexes”).

¹⁰⁶ G. Sikorski (w.): *Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, pod red. M. Bałwickiej-Szczyrby, A. Sylwestrzak, LEX/el. 2025, art. 515, pkt 1.

¹⁰⁷ K. Mularski (w.): *System...*, *op. cit.*, s. 1669.

¹⁰⁸ Zob. K. Górniak: *Umowa...*, *op. cit.*, s. 75.

¹⁰⁹ Por. M. Bączyk: *Współczesny i przyszły model...*, *op. cit.*, s. 99: „Stosowanie reguły priorytetu roszczenia subrogacyjnego wierzyciela w razie częściowej zapłaty przez podstawionego (art. 528 par. 3 k.c.) wydaje się wątpliwe, ale w treści umowy podstawienia takie pierwszeństwo strony mogą stworzyć zawsze ze skutkiem *inter partes*”.

części wierzytelności na splacającego¹¹⁰. Aby odpowiedzieć na to pytanie, należy przyjąć obiektywny model wykładni, pamiętając, że jej rezultat może odbiegać od okoliczności, w których oświadczenia woli zostały złożone (art. 65 § 1 k.c.). Niewątpliwie w dorozumianej woli pierwotnego wierzyciela zgadzającego się na dokonanie subrogacji mieści się założenie, że nie godzi się on na podstawienie, które mogłoby zagrozić jego interesom¹¹¹.

Natomiast wyinterpretowanie woli przyznania pierwszeństwa z samej zgody na zapłatę częściową w celu nabycia części wierzytelności nie jest oczywiste. Wydaje się jednak, że określenie czynności na piśmie jako „subrogacja”, „podstawienie” lub „wstąpienie w prawa wierzyciela” oraz uzależnienie przeniesienia wierzytelności od dokonania zapłaty¹¹² wskazuje na zgodny zamiar stron ukształtowania stosunku w sposób odpowiadający skutkom zastosowania instytucji znanej z art. 518 k.c. Niemniej w razie przyjęcia przez wierzyciela podstawionego zapłaty od dłużnika (lub środków z podziału sumy uzyskanej z egzekucji bądź funduszków masy upadłości) dochodzenie zwrotu równowartości tych środków pieniężnych wymagałoby wykazania przez pierwotnego wierzyciela, że zgodnym zamiarem stron objęte było wykreowanie takiego zobowiązania restytucyjnego. Z tego względu w interesie wierzyciela jest wyraźne przewidzenie w umowie subrogacji względnego pierwszeństwa zaspokojenia (podporządkowania wierzytelności podstawionego względem jego wierzytelności).

Oczywiście **pierwszeństwo zaspokojenia** pierwotnego wierzyciela w razie częściowej zapłaty stanowi regułę o charakterze dyspozytywnym. Wierzyciel może się go rzec, dlatego nie należy traktować go jako nieodzownego elementu subrogacji¹¹³. Przyznanie takiego pierwszeństwa może jednak skłonić accipiensa do wyrażenia zgody na podstawienie osoby trzeciej w swoje prawa w przypadku częściowej spłaty, zwłaszcza gdy pozycja tej osoby jest słabsza, na przykład gdy zobowiązana jest do wykonania własnego zobowiązania z udzielonego zabezpieczenia.

¹¹⁰ Por. P. Katner: *Przeniesienie...*, *op. cit.*, s. 308, przyp. 771: „Można zastanawiać się, czy samo użycie przez strony przelewu sformułowania, iż przeniesienie wierzytelności następuje w drodze subrogacji umownej, nie jest wystarczające dla ukształtowania cesji w sposób odpowiadający konstrukcji podstawienia, w szczególności zgodnie z zasadą *nemo subrogat contra se*”.

¹¹¹ E. Savaux: *La subrogation...*, *op. cit.*, pkt 164.

¹¹² Sama nazwa, jaką strony nadały umowie, stanowi istotną wskazówkę przy jej wykładni, lecz przesądza o jej kwalifikacji prawnej, wszak nie można opierać się tylko na dosłownym brzmieniu umowy (art. 65 § 2 k.c.). Jeżeli jednak jej nominalne określenie pozostaje w zgodzie z obecnością charakterystycznych elementów konstrukcyjnych zobowiązania typowego, kwalifikacja jest dość pewna.

¹¹³ W ten sposób w odniesieniu do subrogacji ustawowej A. Szpunar: *Wstąpienie...*, *op. cit.*, s. 175. Tak też w doktrynie francuskiej w odniesieniu do subrogacji umownej, zob. E. Savaux: *La subrogation...*, *op. cit.*, pkt 165.

F. PROBLEM AKTUALNOŚCI REGULACJI DOTYCZĄCYCH WPISÓW DO SUBROGACJI UMOWNEJ

Jak wcześniej wskazano, zasadniczym celem umowy subrogacyjnej jest przeniesienie na solvensa wraz ze spłacaną wierzytelnością jej zabezpieczeń. W tym kontekście warto omówić praktyczne aspekty zmiany beneficjenta zabezpieczeń ujawnionych w publicznych rejestrach, w szczególności hipoteki oraz zastawu rejestrowego. Podstawiony może napotkać trudności formalne związane z przeniesieniem tych praw na swoją rzecz.

W przypadku hipoteki skuteczne przeniesienie wymaga konstytutywnego wpisu w księdze wieczystej (art. 79 zdanie drugie ustawy o księgach wieczystych i hipotece¹¹⁴), który służy ustaleniu stanu prawnego nieruchomości¹¹⁵. W doktrynie wypowiedziano się już pozytywnie na temat zastosowania art. 79 ust. 1 zdanie drugie u.k.w.h. *per analogiam* do konwersji długu¹¹⁶. W praktyce oznacza to konieczność zawarcia umowy subrogacyjnej w formie pisemnej z podpisem notarialnie poświadczonym (art. 31 ust. 1 u.k.w.h.). Jeżeli czynność subrogacyjna została wyrażona w pokwitowaniu, podpis wierzyciela również powinien być poświadczony notarialnie. Wspólną przesłanką dla wszystkich rodzajów subrogacji (umownej i ustawowej) jest zapłata dokonana przez osobę trzecią, którą najczęściej dokumentuje się pokwitowaniem w formie pisemnej z podpisem notarialnie poświadczonym¹¹⁷.

W przypadku zastawu rejestrowego przeniesienie jest skuteczne od daty wpisu nabywcy do rejestru zastawów (art. 17 ust. 1 zdanie drugie u.z.r.), który również ma charakter konstytutywny¹¹⁸. Do wniosku o zmianę wpisu w zakresie osoby zastawnika należy dołączyć pokwitowanie oraz umowę subrogacyjną, jeśli została zawarta wcześniej i nie jest wyrażona w pokwitowaniu.

W kontekście przejścia zabezpieczeń wpisanych do publicznych rejestrów bardziej skomplikowany wydaje się przypadek częściowej spłaty. Subrogacja prowadzi wówczas do podziału wierzytelności zabezpieczonej hipoteką między podstawionego a pierwotnego wierzyciela. Ponieważ hipoteka jest prawem akcesoryjnym, dzieli los zabezpieczonej wierzytelności. W konsekwencji, z chwilą konstytutywnego wpisu w księdze wieczystej, w miejsce dotychczas istniejącej powstają dwie hipoteki — jedna jako prawo w majątku pierwotnego wierzyciela, a druga w majątku podstawionego¹¹⁹. Podobnie należy ocenić przypadek częściowej spłaty

¹¹⁴ Ustawa z 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (tekst jedn. Dz. U. z 2025 r. poz. 341); dalej: u.k.w.h.

¹¹⁵ Wyrok SN z 1 czerwca 2011 r., II CSK 548/10, OSNC 2012, nr 2, poz. 23.

¹¹⁶ T. Czech (w:) *Księgi wieczyste...*, *op. cit.*, art. 79, teza 171. Autor określa konwersję długu z inicjatywy wierzyciela i osoby trzeciej, za zgodą dłużnika, jako „subrogację umowną”.

¹¹⁷ Postanowienie Sądu Okręgowego w Poznaniu z 23 lutego 2016 r., II Ca 1451/15, LEX nr 2115642.

¹¹⁸ W tym znaczeniu, w odniesieniu do konwersji długu z inicjatywy wierzyciela i osoby trzeciej: T. Czech (w:) *Ustawa o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów. Komentarz*, pod red. W. Borysiaka, Warszawa 2024, art. 17, teza 4.5.

¹¹⁹ T. Czech (w:) *Księgi wieczyste...*, *op. cit.*, art. 79, teza 65.

wierzytelności zabezpieczonej zastawem rejestrowym połączonej z umownym podstawieniem osoby trzeciej. W braku odmiennych ustaleń, z chwilą konstytucyjnego wpisu do rejestru zastawów na wniosek podstawionego dochodzi do proporcjonalnego podziału zastawu rejestrowego. Powstają dwa odrębne prawa zastawnicze: jedno przysługuje subrogowanemu (o najwyższej sumie zabezpieczenia wyliczonej stosunkowo do wysokości dokonanej zapłaty), a drugie pierwotnemu wierzycielowi (o najwyższej sumie zabezpieczenia stanowiącej różnicę między sumą dotychczasową a sumą zastawu przysługującego podstawionemu)¹²⁰. W interesie pierwotnego wierzyciela jest wyraźne zastrzeżenie w umowie subrogacji pierwszeństwa przysługującej mu hipoteki lub zastawu rejestrowego przed hipoteką lub zastawem rejestrowym nabytym przez podstawionego.

6. WNIOSKI I PROPOZYCJE *DE LEGE FERENDA*

Doświadczenia obrotu w realiach gospodarki wolnorynkowej wskazują na praktyczną potrzebę instrumentu umożliwiającego osobie trzeciej, która zaspokaja wierzyciela, wzmocnienie efektywności dochodzenia roszczeń wobec dłużnika¹²¹. W obowiązującym prawie polskim dopuszczalne jest zawarcie umowy subrogacji, na mocy której wierzyciel zobowiązuje się przyjąć zapłatę od osoby trzeciej z takim skutkiem, że zobowiązanie nie wygaśnie, oraz do podstawienia jej w swoje prawa z chwilą dokonania zapłaty. Sam skutek rozporządzający następuje jednak na podstawie przepisów ogólnych o umownym przeniesieniu wierzytelności (art. 509 i 510 k.c.).

Implikuje to w szczególności objęcie subrogacji *ex contractu* umownym zakazem przelewu (*pactum de non cedendo*), podczas gdy specyfika podstawienia w przypadkach, w których jest ono praktycznie przydatne, przemawia za wyłączeniem go spod działania tego zastrzeżenia¹²². Jedynym potencjalnym zagrożeniem dla sytuacji dłużnika może być zjawisko, które można określić jako „złośliwą” subrogację, polegające na tym, że osoba trzecia (np. konkurent), spłacając wierzyciela, ingeruje w stosunek obligacyjny, kierujący się przy tym nieprzychylnymi bądź co najmniej wątpliwymi zamiarami wobec dłużnika. W takim przypadku interes dłużnika może przemawiać za odmową wejścia w stosunek zobowiązaniowy

¹²⁰ Por. T. Czech (w:) *Ustawa o zastawie...*, *op. cit.*, art. 17, teza 12.

¹²¹ Zob. M. Bączyk: *Współczesny i przyszły model...*, *op. cit.*, s. 95 (autor stwierdza, że „w praktyce polskiego obrotu prawnego brakuje [...] uniwersalnej konstrukcji prawnej, która pozwoliłaby zapewnić *ex contractu* osobie trzeciej uzyskanie w dogodny sposób zwrotu świadczenia spełnionego wierzycielowi, jeżeli nie istniałyby podstawy do posłużenia się roszczeniem subrogacyjnym *ex lege*”).

¹²² Tak też przyjmuje się np. w prawie włoskim; zob. F. Venosta: *Commentario...*, *op. cit.*, s. 652, i w prawie Quebecu (art. 1654 *in fine* k.c. Quebecu *verba legis*). Naruszenie zobowiązania do nierozporządzania wierzytelnością (w tym niedokonywania subrogacji), wywierającego skutki *inter partes* (art. 57 § 2 k.c.), może jednak rodzić odpowiedzialność odszkodowawczą pierwotnego wierzyciela, w wypadku poniesienia przez dłużnika szkody z tego powodu (art. 471 k.c.).

z niepożądanym wierzycielem. Natomiast interes wierzyciela sprowadza się do szybkiego otrzymania świadczenia i poprawy swojej płynności finansowej. Z uwagi na zasadę, zgodnie z którą subrogacja nie może pogorszać sytuacji dłużnika, podstawiony nie może jednostronnie zmieniać treści stosunku zobowiązaniowego. Prawa i obowiązki dłużnika względem nowego wierzyciela pozostają identyczne jak wobec wierzyciela pierwotnego. W konsekwencji należy przyjąć, że niemajątkowy interes dłużnika nie powinien przeważać nad majątkowym interesem wierzyciela w sytuacji, gdy dłużnik, mimo nadejścia terminu płatności lub wezwania do zapłaty, nie spełnia świadczenia, a gotowość jego spełnienia wyraża osoba trzecia¹²³.

Ponadto w przypadku podstawienia umownego *de lege lata* w razie zapłaty częściowej część wierzytelności pozostająca przy wierzycielu nie korzysta z ustawowego pierwszeństwa względem części przeniesionej (art. 518 § 3 k.c.), które jest dla niego bardziej korzystne niż uprzywilejowanie umowne (skuteczne jedynie *inter partes*) w kontekście postępowania egzekucyjnego lub upadłościowego. Konsekwencją braku zastosowania art. 518 § 3 k.c. do subrogacji umownej jest również brak automatycznego pierwszeństwa hipoteki lub zastawu rejestrowego przysługującego pierwotnemu wierzycielowi względem analogicznego prawa nabytego przez podstawionego¹²⁴.

Niedogodności te mogą zostać usunięte przez ustawodawcę, przy czym w grę wchodzi zasadniczo trzy rozwiązania: (i) uregulowanie subrogacji z mocy umowy pomiędzy wierzycielem a osobą trzecią, (ii) umożliwienie podstawienia w drodze jednostronnej czynności wierzyciela¹²⁵ lub (iii) poszerzenie zakresu zastosowania subrogacji ustawowej.

W świetle powyższych rozważań należy stwierdzić, że zastosowanie subrogacji umownej w polskiej praktyce jest ograniczone do kilku przypadków, w szczególności osób trzecich, które zabezpieczyły wierzytelność wobec dłużnika, a nie mogą skorzystać z subrogacji ustawowej, gdy wierzytelność ta jest dodatkowo zabezpieczona lub uprzywilejowana, a brak jest zgody dłużnika na podstawienie.

Warto przy tym zauważyć, że w praktyce francuskiej subrogacja umowna nie była powszechnie wykorzystywana w takich stanach faktycznych ze względu na szeroki zakres zastosowania subrogacji ustawowej. Dawny art. 1251 pkt 3 k.c. franc. przewidywał, że subrogacja następuje na rzecz osób zobowiązanych do zapłaty wierzytelności „razem z innymi” (*avec d’autres*) lub „dla innych” (*pour d’autres*) osób, które miały interes w jej zaspokojeniu. W orzecznictwie przyjęto wykładnię rozszerzającą tego przepisu w ten sposób, że dobrodziejstwo subrogacji ustawowej przysługiwało także osobie, która wykonując własne zobowiązanie, zwalnia wobec

¹²³ Por. M. Wilejczyk: *Interwencja...*, *op. cit.*, s. 25–26.

¹²⁴ Zob. rozważania zawarte w ostatnim akapicie punktu 5F („Problem aktualności regulacji dotyczących wpisów do subrogacji umownej”).

¹²⁵ Tak na podstawie art. 1201 k.c. włoskiego przyjmuje się w tamtejszej doktrynie. Zob. F. D’Arcangelo (w:) *Codice civile...*, *op. cit.*, pkt 3.

wspólnego wierzyciela osobę, która powinna ponosić ostateczną odpowiedzialność za dług¹²⁶. Ustawodawca francuski, wprowadzając obecnie obowiązujący art. 1346 k.c. franc., zgodnie z którym subrogacja ustawowa następuje, gdy zapłata dokonana przez solvensa mającego prawnie uzasadniony interes zwalnia wobec wierzyciela osobę ponoszącą ostateczną odpowiedzialność za dług, jedynie zmodernizował przepis zgodnie z utrwaloną linią orzecniczą. W analizowanych przykładach potencjalnego zastosowania subrogacji umownej w praktyce polskiej we Francji nie ma potrzeby sięgania po podstawienie umowne. Z tego zresztą powodu potrzeba utrzymania regulacji subrogacji umownej *ex parte creditoris* w kodeksie cywilnym francuskim była kwestionowana¹²⁷, a w kontekście szerokiego zakresu zastosowania subrogacji ustawowej oraz zrównania wymogów i skutków subrogacji umownej z przelewem podstawienie umowne *ex parte creditoris* bywa uznawane za zbędne¹²⁸.

Objęcie dobrodziejstwem subrogacji ustawowej wydaje się wreszcie bardziej korzystne dla solvensa mającego żywotny interes w zaspokojeniu wierzytelności, ponieważ eliminuje potrzebę porozumienia z wierzycielem, którego — mimo że subrogacja umowna może być bardziej korzystna niż sprzedaż wierzytelności — nie można przymusić do jej zawarcia. Podobnie należy stwierdzić przewagę szerszego zakresu działania subrogacji ustawowej nad uzależnieniem podstawienia od jednostronnej czynności wierzyciela.

Prowadzi to do wniosku, że przy okazji przyszłych zmian legislacyjnych w polskim prawie zobowiązań bardziej celowe byłoby poszerzenie zakresu zastosowania subrogacji ustawowej niż uregulowanie opisywanej w niniejszym artykule umowy nienazwanej. Osiągnięciu tego celu służyłaby przede wszystkim zmiana niefortunnie sformułowanego art. 518 § 1 pkt 1 k.c.¹²⁹ W tym kontekście warto zwrócić uwagę na bardziej ogólne ujęcie subrogacji ustawowej, takie jak nowy przepis art. 1346 k.c. franc.¹³⁰, a także art. 592 k.c. portugalskiego¹³¹ z 1966 r., zbież-

¹²⁶ B. Fages: *Droit des obligations*, Paris 2025, nb 541.

¹²⁷ Ministerialny projekt rozporządzenia w sprawie reformy prawa umów, ogólnego režimu i dowodów zobowiązań z lutego 2015 r. przewidywał nawet usunięcie poświęconych jej przepisów. Z dokumentem można się zapoznać w Internecie: https://chairejlb.openum.ca/files/sites/38/2015/08/j21_projet_ord_reforme_contrats_2015.pdf (dostęp: 9 stycznia 2026 r.). Propozycja ta wzbudziła jednak kontrowersje w części doktryny, a zwłaszcza w praktyce obrotu. Zob. N. Litaize: *Plaidoyer pour le maintien de la subrogation ex parte creditoris*, *Revue de droit bancaire et financier* 2015, nr 6, studium 26, s. 4.

¹²⁸ A. Bénabent: *Droit...*, *op. cit.*, nb 744

¹²⁹ Por. M. Bączyk: *Współczesny i przyszły model...*, *op. cit.*, s. 87.

¹³⁰ „Subrogacja następuje z mocy prawa na rzecz osoby, która, mając interes prawny, dokonuje zapłaty, jeżeli jej zapłata zwalnia z zobowiązania wobec wierzyciela osobę, na której spoczywa ostateczna odpowiedzialność za całość lub część długu” („La subrogation a lieu par le seul effet de la loi au profit de celui qui, y ayant un intérêt légitime, paie dès lors que son paiement libère envers le créancier celui sur qui doit peser la charge définitive de tout ou partie de la dette”).

¹³¹ „Poza przypadkami przewidzianymi w innych przepisach ustawy, osoba trzecia, która wykonuje zobowiązanie, wstępuje w prawa wierzyciela, gdy zabezpieczyła spełnienie świadczenia lub gdy z innej przyczyny ma bezpośredni interes w zaspokojeniu wierzytelności” („Fora dos casos previstos nos artigos anteriores ou noutras disposições da lei, o terceiro que cumpre a obrigação só fica sub-rogado nos direitos do credor quando tiver garantido o cumprimento, ou quando, por outra causa, estiver directamente interessado na satisfação do crédito”).

ny z art. 79 ust. 2 zd. 1 projektu Europejskiego kodeksu umów¹³² opracowanego przez grupę pod przewodnictwem G. Gandolfiego. Optymalnym rozwiązaniem wydaje się następujące brzmienie:

„Osoba trzecia, która zaspokaja wierzyciela, nabywa spleconą wierzytelność do wysokości dokonanej zapłaty, jeżeli wierzytelność była przez nią zabezpieczona albo miała inny interes prawny w jej spłacie”.

BIBLIOGRAFIA

- Bączyk M.: *Skutki prawne skorzystania przez bank z pieniężnej kaucji bankowej ustanowionej przez osobę trzecią. Glosa do wyroku SN z dnia 23 stycznia 2019 r., I CSK 750/17*, Przegląd Sądowy 2021, nr 2, s. 109–116.
- Bączyk M.: *Współczesny i przyszły model prawny subrogacji w prawie polskim* (w:) *Non omne quod licet honestum est. Studia z prawa cywilnego i handlowego w 50-lecie pracy naukowej Profesora Wojciecha Jana Katnera*, pod red. S. Byczki, A. Kappesa, B. Kucharskiego, U. Promińskiej, Warszawa 2022, s. 81–99.
- Bączyk K.: *Zasada swobody umów w prawie polskim*, Studia Iuridica Toruniensia 2002, t. 2, s. 35–64.
- Bénabent A.: *Droit des obligations*, Paris 2025.
- Berek M. (w:) *Zobowiązania. Część ogólna*, t. II, *Komentarz*, pod red. P. Machnikowskiego, Warszawa 2024.
- Bujalski M., Zoll F. (w:) *System prawa prywatnego*, t. 6, *Prawo zobowiązań — część ogólna*, pod red. A. Olejniczaka, Warszawa 2023.
- Ciepla H. (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. III, *Zobowiązania. Część ogólna*, pod red. J. Gudowskiego, Warszawa 2018.
- Collet M., *La subrogation en droit privé et public des obligations* (rozprawa doktorska), Université Savoie Mont Blanc 2023.
- Czachórski W.: *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 1968.
- Czech T. (w:) *Ustawa o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów. Komentarz*, pod red. W. Borysiaka, Warszawa 2024.
- Czech T. (w:) *Księgi wieczyste i hipoteka. Komentarz*, t. II, *Hipoteka*, LEX/el. 2025.
- Day G., *Vekic v. Popich*, Journal of Civil Law Studies 2019, nr 2, vol. 12, s. 334–347.
- D’Arcangelo F. (w:) *Codice civile commentato*, a cura di G. Bonilini, M. Confortino, C. Granelli, One LEGALE 2025.

¹³² „Osoba trzecia, która wykonała zobowiązanie, wstępuje w prawa wierzyciela, jeżeli udzieliła zabezpieczenia lub miała bezpośredni interes w jego wykonaniu” („Le tiers qui a exécuté l’obligation, s’il l’avait garantie ou s’il avait un intérêt direct à ce qu’elle soit accomplie, est subrogé dans le droit du créancier”). Tekst projektu dostępny jest w Internecie: <https://www.trans-lex.org/450100/> (dostęp: 10 stycznia 2026 r.). Por. również art. IV.G.-2:113 Draft Common Frame of Reference, który przewiduje podstawienie zabezpieczyciela (*security provider*) w prawa wierzyciela wobec dłużnika.

- Deshayes O.: *Mobilisation de créance: Quel instrument choisir depuis l'entrée en vigueur du nouveau droit des obligations?*, Revue des contrats 2018, nr 2, s. 308–313.
- Doliwa A. (w.): *Kodeks cywilny. Komentarz*, pod red. M. Załuckiego, Warszawa 2024.
- Dubé M.: *Aperçu jurisprudentiel de la subrogation en droit québécois — critique et propositions législatives*, Revue de Droit de l'Université de Sherbrooke 1973, nr 4, s. 84–118.
- Fages B.: *Droit des obligations*, Paris 2025.
- François J.: *Les obligations. Régime général*, Paris 2022.
- Galvão Telles I.: *Direito das Obrigações*, Coimbra 2010.
- Ghozi A.: *L'affacturage et la réforme du droit des obligations*, Revue de droit bancaire et financier 2019, nr 2, studium, s. 15–24.
- Górnjak K.: *Umowa podporządkowania wierzytelności w prawie cywilnym procesowym, materialnym i upadłościowym*, Studia Prawa Prywatnego 2018, nr 3, s. 71–102.
- Ignaczewski J.: *Umowy nienazwane*, Warszawa 2004.
- Katner P.: *Przeniesienie wierzytelności w umowie faktoringu*, Warszawa 2011.
- Katner W.J. (w.): *System prawa prywatnego*, t. 9, *Prawo zobowiązań — umowy nienazwane*, pod red. W.J. Katnera, Warszawa 2023.
- Kozieł G. (w.): *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. III, *Zobowiązania — część ogólna*, pod red. A. Kidyby, Warszawa 2014.
- Kuropatwiński J.: *Zakres sukcesji cesjonariusza w prawa kształtujące*, Kwartalnik Prawa Prywatnego 2008, z. 3, s. 713–740.
- Litaize N.: *Plaidoyer pour le maintien de la subrogation ex parte creditoris*, Revue de droit bancaire et financier 2015, nr 6, studium 26, s. 1–3.
- Litvinoff S.: *Subrogation*, Louisiana Law Review 1990, nr 6, vol. 50, s. 1145–1182.
- Longchamps de Bérrier R.: *Uzasadnienie projektu kodeksu zobowiązań z uwzględnieniem ostatecznego tekstu kodeksu*, t. I, z. 4, art. 1–167, Warszawa 1936.
- Łętowska E. (w.): *System prawa cywilnego*, t. III, cz. 1, *Prawo zobowiązań — część ogólna*, pod red. W. Czachórskiego, Z. Radwańskiego, Wrocław 1981.
- Łubkowski B. (w.): *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. II, *Księga trzecia — zobowiązania*, pod red. Z. Resicha, Warszawa 1972.
- Machnikowski P.: *Swoboda umów według art. 353¹ KC. Konstrukcja prawna*, Warszawa 2005.
- Machnikowski P. (w.): *System prawa prywatnego*, t. 5, *Prawo zobowiązań — część ogólna*, pod red. K. Osajdy, Warszawa 2020.
- Mądry P.: *Konwersja długu jako instrument prawny obrotu wierzytelnościami*, Rejent 2003, nr 4, s. 65–84.
- Mojak J. (w.): *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. II, pod red. K. Pietrzykowskiego, Warszawa 2015.

- Mularski K. (w:) *System prawa prywatnego*, t. 6, *Prawo zobowiązań — część ogólna*, pod red. A. Olejniczaka, Warszawa 2023.
- Ohanowicz A.: *Wstąpienie osoby trzeciej w prawa zaspokojonego wierzyciela*, *Studia Cywilistyczne* 1969, nr 13–14, s. 227–235.
- Pintus D.G., Brunetto E. (w:) *Commentario breve al Codice civile*, a cura di A. Giordano, Edizioni Admaiora 2023.
- Pyziak-Szafnicka M., Wilejczyk M., Tenenbaum-Kulig M. (w:) *System prawa prywatnego*, t. 6, *Prawo zobowiązań — część ogólna*, wyd. 4, pod red. A. Olejniczaka, Warszawa 2023.
- Savaux E.: *Subrogation personnelle. Répertoire de droit civil*, Dalloz 2017.
- Sikorski G. (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, pod red. M. Balwickiej-Szczyrby, A. Sylwestrzak, Warszawa 2024.
- Sikorski G. (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, pod red. M. Balwickiej-Szczyrby, A. Sylwestrzak, LEX/el. 2025.
- Simler P.: *Cautionnement*, *JurisClasseur Civil Code* 2022, fasc. 55.
- Sójka T., Stranz J. (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. II, pod red. M. Gutowskiego, Warszawa 2022.
- Stecki L. (w:) *Kodeks cywilny z komentarzem*, t. I, pod red. J. Winiarza, Warszawa 1989.
- Stenko P. (w:) *Prawo bankowe. Komentarz* (w:) *Zobowiązania*, t. V, *Przepisy pozakodeksowe. Komentarz*, pod red. P. Machnikowskiego, Warszawa 2025.
- Stoffel-Munck P., Aynès L., Malaurie P.: *Droit des obligations*, Paris 2024.
- Strugała R. (w:) *Zobowiązania. Część ogólna*, t. II, *Komentarz*, pod red. P. Machnikowskiego, Warszawa 2024.
- Szpunar A.: *Wstąpienie w prawa zaspokojonego wierzyciela*, Kraków 2000.
- Tevini S. (w:) *Commentaire romand. Code des obligations I*, réd. L. Thévenoz, F. Werro, Bâle 2021.
- Trzaskowski R.: *Granice swobody kształtowania treści i celu umów obligacyjnych*, Kraków 2005.
- Venosta F. (w:) *Commentario del codice civile — Delle obbligazioni — artt. 1173–1217*, red. tomu V. Cuffaro, red. serii E. Gabrielli, UTET Giuridica 2012.
- Visciano T.: *L'obligation adjointe*, Paris 2025.
- Wilejczyk M.: *Interwencja osoby trzeciej w stosunek zobowiązaniowy a problem zgody dłużnika*, *Studia Prawa Prywatnego* 2016, nr 1, s. 3–27.
- Wosiak K.: *Przenoszenie uprawnień z rękojmi. Glosa do uchwały SN z dnia 19 października 2016 r., III CZP 5/16*, *Glosa* 2017, nr 4, s. 52–61.
- Zagrobelny K. (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, pod red. E. Gniewka, P. Machnikowskiego, Warszawa 2023.
- Zawada K. (w:) *System prawa prywatnego*, t. 6, *Prawo zobowiązań — część ogólna*, pod red. A. Olejniczaka, Warszawa 2023.

Słowa kluczowe: subrogacja, przeniesienie wierzytelności, wierzytelność, zabezpieczyciele, umowa nienazwana, roszczenia zwrotne.

WOJCIECH RUDNIK

CONTRACTUAL SUBROGATION: ANALYSIS OF ADMISSIBILITY,
CURRENT LEGAL FRAMEWORK, AND THE NEED
FOR REGULATION

S u m m a r y

This article argues that the conclusion of a subrogation agreement between the original creditor and a third party effecting payment (*solvens*), known from the 1933 Code of Obligations, is admissible under current Polish law as an innominate contract falling within the principle of freedom of contract. The analysis highlights significant differences between contractual subrogation and assignment, both in terms of their legal construction and the economic objectives pursued by these agreements. Subrogation entails derogation from the usual extinction effect of payment: it discharges the debtor only towards the original creditor while simultaneously transferring the claim to the *solvens*. It applies exclusively to pecuniary claims that are due, always occurs together with payment, and the scope of the transfer of the receivable is determined by the amount of payment made by the *solvens*. Its purpose is to increase the *solvens*'s chances of recovering the funds expended on satisfying the creditor. A subrogation agreement may prove useful in situations where statutory subrogation does not apply and where the payment is made by a security provider. The final part of the article attempts to reconstruct the legal regime of contractual subrogation, including the restrictions on the transferability of claims and the scope of the accessory rights to the claim that are transferred to the subrogated party. It also considers whether it is preferable to introduce an explicit regulation of contractual subrogation by the creditor into the Civil Code or to broaden the scope of legal subrogation. The analysis is enriched by the experience of French legal doctrine and practice, as well as that of other legal systems in which contractual subrogation is a well-established institution.

Key words: subrogation, transfer of receivable, claim, security providers, innominate contract, recourse.